

S Y M F O N I E

IN

NIEUW AS

S Y M F O N I E

IN

NIEUW AS

Voorwoord

Voor u ligt de kroniek over de recente Energietransitie Nieuw Gas. Een kroniek die het Platform Nieuw Gas met u wil delen. Geen kroniek over gedane arbeid en behaalde successen. Daarvoor is het nog veel te vroeg. Wel een kroniek die de eerste, soms nog weifelende, aanvalspatronen op de groene mat van de Energietransitie laat zien. Samen met u willen wij van het vervolg van deze wedstrijd genieten en vertrouwen op een goede einduitslag.

Transitiebeleid is gericht op het op gang brengen van de overgang van een samenleving die haar bronnen uitput naar één die haar bronnen instandhoudt. Deze procesgerichte aanpak staat naast het traditionele energiebeleid, dat top-down werkt met een klassiek instrumentarium van subsidies en regelingen, en dat geen fundamentele, structurele en daarmee duurzame veranderingen tot stand lijkt te kunnen brengen. In het transitiedenken staat de markt centraal – als ruilplaats waar de natuurlijke drive van ondernemers en de behoefte van de consument, vitaliteit en levensduur aan initiatieven moeten verlenen.

Van meet af aan zijn wij ons ervan bewust geweest dat wij nieuwe vormen moeten zoeken die passen bij een transitieproces waarbij uiteindelijk de markt aan zet is. Het Platform is informateur om partijen bij en tot elkaar te brengen. Het Platform is visionair om de deelnemers aan de transitie koers en houvast te bieden. Het Platform is pleitbezorger die bij overheden beleidsknelpunten agendeert en helpt op te lossen. En natuurlijk is het Platform aanspreekpunt, adviseur en makelaar voor alle partijen die in de transitie hun partij willen meeblazen.

Er is een proces op gang gebracht, er is een ‘arena’ van belanghebbenden en belangstellenden. Er zijn experimenten gaande. Maar ondanks deze resultaten blijft dit proces ook voor de leden van het Platform Nieuw Gas nieuw en experimenteel. Dit boekje bevat de spiegeling die past bij zo’n experimenteel proces. Het heeft, welbewust, een ‘open einde’. Wij willen het in gang gezette proces van impulsen blijven voorzien, ook door kritisch te blijven evalueren en bij te sturen. Wij nodigen u uit daarin mee te doen.

De auteur van dit boekje, Diederik van der Hoeven, heeft naar ons idee een kroniek geschreven die niet alleen een nuttig verslag is, maar die tevens op leesbare wijze de zoektocht beschrijft die de transitie Nieuw Gas ook is. Wij bieden het u aan als overzicht, als hulpmiddel om van afstand te bezien wat bereikt is, wat gewerkt heeft en wat niet. Het helpt ons en iedereen die betrokken is te reflecteren op de vruchten van de geleverde inspanningen en op de mogelijkheden om verder te komen. We delen dit graag met u, want transitiebeleid is van iedereen.

Ulco Vermeulen
Voorzitter Platform Nieuw Gas

Groningen, juli 2005

1. Allegro con brio

Toen Beethovens symfonie Eroica op 7 april 1805 in het Theater an der Wien zijn eerste publieke uitvoering beleefde, kon het publiek het stuk nauwelijks bevatten. Het stuk was voor zijn tijd ronduit revolutionair. Op vele punten doorbrak de componist de heersende muzikale normen. Het was naar de smaak van de tijd veel te lang, en veel conventies over de opbouw van een symfonie werden erin doorbroken.

Direct bij het eerste deel, Allegro con brio, ontbreekt de gebruikelijke langzame inleiding. De thema's zijn ruim opgebouwd en uitgewerkt. Stukken van de thema's worden afgesplitst en komen elders weer terug, met andere accenten, met dissonanten. Alles klinkt groots en meeslepend. Het tweede deel Marcia funèbre: Adagio Assai vormt een scherp contrast. Het is een dodenmars, met twee delen waarin men de opkomst en ondergang van de held zou kunnen beluisteren. Maar het derde deel, traditioneel een menuet, is bij Beethoven een Scherzo: Allegro vivace, een vitaal en bruisend stuk. Het is de opmaat voor een prachtige en overweldigende Finale: Allegro molto. Steeds weer nieuwe stemmingsbeelden worden opgeroepen, thema's wervelen weer om en over elkaar heen, en de symfonie besluit dramatisch met een monumentale fuga.

De Derde Symfonie, opgedragen aan Beethovens beschermheer Prins Franz Joseph von Lobkowitz, wordt bij zijn première door de componist zelf gedirigeerd. Het stuk markeert de overgang van de klassieke naar de romantische symfonische muziek. Het klassieke tijdperk wordt afgesloten, het romantische tijdperk breekt aan. Conflict, opkomst en ondergang, betrokkenheid, wagen en winnen (of verliezen) zijn trefwoorden voor het nieuwe muzikale tijdperk. De Eroica, tweehonderd jaar geleden voor het eerst uitgevoerd, markeert de transitie naar een nieuwe tijd.

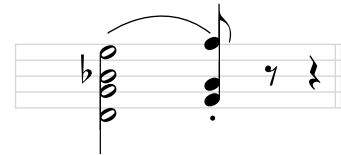
Om deze reden is het passend, de uitvoering van de Eroica als metafoor te nemen voor de pogingen in onze tijd, transities tot stand te brengen. Ook hier conflict, opkomst en ondergang, betrokkenheid, wagen en winnen (of verliezen). De wereld is in conflict, de strijd gaat om vrijheid versus terrorisme, om autonomie tegen overheersing, om de toegang tot grondstofvoorraden, vooral die van olie en gas. En tegelijkertijd komen milieuthema's weer naar boven, met als middelpunt het versterkte broeikaseffect. Het gebruik van fossiele brandstoffen vormt de grootste bijdrage tot de productie van CO₂, het voornaamste broeikasgas. Het versterkte broeikaseffect wordt in brede kring verantwoordelijk gesteld voor opwarming van de aarde, met in potentie economische en ecologische rampen als gevolg.

Er zijn derhalve twee redenen om het gebruik van fossiele brandstoffen sterk te beperken, één internationaal-politieke en één ecologische. In de VS krijgt de eerste dimensie de nadruk, in Europa de tweede. Maar ongeacht het motief: hoe kan reductie van gebruik van fossiele brandstoffen worden aangepakt, wanneer deze in industrielanden de ruggengraat vormen van de energievoorziening?

6

De inzet van de strijd is hoog, en hier komen betrokkenheid, als mede opkomst en ondergang, in het spel. Wanneer aan het broeikaseffect geen halt wordt toegeroepen zal het voor de mensheid dramatische gevolgen hebben: verschuiving van klimaatzones met grote verstoringen van de natuur, en stijging van de zeespiegel met bedreiging van laag gelegen gebieden, waarvan Nederland één van de meest kwetsbare is.

Omdat de bedreiging zo grootschalig is, en simpele oplossingen daarom bij voorbaat tekort schieten, heeft men een term in het leven geroepen om het omvattende karakter van de vereiste verandering aan te geven. Die term is 'transitie'. Een transitie, volgens Elzen, Geels en Hofman¹ is "een langetermijn ontwikkelingsproces in een

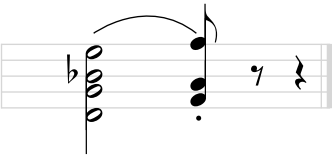
¹ Elzen, B., F. Geels en P. Hofman (2004), Socio-Technische Scenario's als hulpmiddel voor transitiebeleid: een illustratie voor het domein van personenmobiliteit, in: Volleberg, H., W. van Groenendaal, M. Hofkes en R. Kemp (eds.), Milieubeleid en Technologische Ontwikkeling, SDU Uitgevers Den Haag. Aangehaald in: Energietransitie: klimaat voor nieuwe kansen. Gezamenlijk advies van de VROM-Raad en Algemene Energieraad, december 2004, p. 136.

7

De winning van steenkool was zwaar; toen de eenvoudig winbare voorraden aan de oppervlakte waren ontgonnen, moesten mijnen worden gegraven. De eerste stoompomp werd ontwikkeld om mijngangen vrij te houden van water. Verder moest steenkool worden vervoerd, een groot probleem omdat steenkool

² Jeremy Rifkin. De waterstofeconomie, Schone en duurzame energie voor iedereen. Lemniscaat, Rotterdam 2004, p.82-85.

Zijn transities er altijd geweest, nieuw is de gedachte dat de mensheid kan proberen transities in het leven te roepen en te leiden. Dit is het doel van het transitie management, zoals het woord zegt: het sturen van een transitie. De gedachte, een omvattend proces als een transitie te kunnen sturen is gedurfd, ja misschien wel door nood ingegeven. De mensheid wordt geconfronteerd met problemen van een ongeken­de dimensie. Het gaat bij klimaatverandering uiteindelijk om behoud van een menswaardig bestaan. Als het broeikaseffect inderdaad zo sterk is als de huidige klimaatmodellen voorspellen, en als de effecten op natuur en milieu inderdaad zo radicaal zijn als ecologen verwachten, dan staat er niet meer en niet minder op het spel dan behoud van welvaart en leefbaarheid. Dit geeft een apocalyptische dimensie aan het vraagstuk, en het idee de ontwikkeling in andere richting te kunnen sturen, is ontzagwekkend.

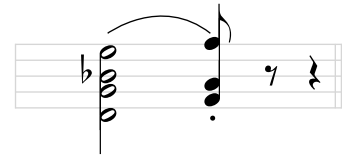
Hier komt het aspect van wagen en winnen (of verliezen) om de hoek kijken, het laatste kenmerk dat we gebruikten om de romantische Eroica van Beethoven te karakteriseren tegenover de voorafgaande klassieke muziek. En hiermee wordt de ontzagwekkende taak die voor ons ligt weer tot menselijke proporties terug

Het aspect 'management' bij de transitie houdt in dat deze stappen worden bevorderd, uitgelokt, en in een samenwerkingsverband worden gebracht. Hoewel de te bereiken doelen groot zijn, wordt het managementconcept van transities juist gekenmerkt door bescheidenheid. In dit concept klinkt het echec door van tientallen jaren planning, in vele gevallen op niets uitgelopen omdat van achter het bureau geen rekening werd gehouden met de complexiteit van de wereld.

Bij transitie management wordt gestuurd vanuit een doel, bepaald door de ervaring van een grote dreiging zoals het broeikaseffect. In het doel wordt vastgelegd dat onze wereld behoefte heeft aan energiebronnen

In Nederland wordt transitie management op het niveau van de overheid geïntroduceerd in het vierde Nationale Milieubeleidsplan (NMP-4) in 2001. In dit rapport wordt een fundamentele koerswijziging aangekondigd. Vanwege het hardnekkige karakter van de mondiale milieuproblemen zullen niet meer alleen technologieën en beleid aangepast moeten worden; er moeten ‘systeemveranderingen’ komen. Voor grote problemen als klimaatverandering zal een “voortzetting van het huidige beleid (...) niet tot afdoende oplossingen leiden omdat daarmee voorbij wordt gegaan aan de barrières voor duurzame oplossingen”. Die barrières zijn: ongelijke verdeling, kortetermijndenken, verkokering bij de overheid en in de samenleving, tekorten in het instrumentarium van de overheid, ongrijpbaarheid van probleemveroorzakers (die vaak geen belang hebben bij oplossingen), en gebrek aan voorzorg. Door stapsgewijze aanpassingen in het bestaande systeem zullen deze barrières niet verdwijnen, aldus het NMP-4, en daarmee blijven de ‘afdoende oplossingen’ uit zicht. De barrières tegen noodzakelijke veranderingen zijn ‘systeemfouten’ in onze samenleving, en om die aan te pakken is dan ook een innovatie van het maatschappelijk systeem nodig. Zo’n systeeminnovatie vereist een maatschappelijk transformatieproces. Dat is een ingrijpende maatschappelijke verandering, die vaak meer dan één generatie beslaat. De overheid speelt daarin een grote rol, niet in de eerste plaats die van planner maar die van initiatiefnemer. Aldus het NMP-4.

11

Het probleem is uitermate complex, en de te nemen maatregelen zijn buitengewoon ingrijpend - aan deze twee 'uitdagingen' van het beleid komt het concept van transitie management tegemoet. Met het idee van transitie management houden wij hoop op een goede afloop. In het transitie begrip wordt de grote omslag in het maatschappelijk systeem verbonden met de kleine stappen van technologische innovatie, de grote

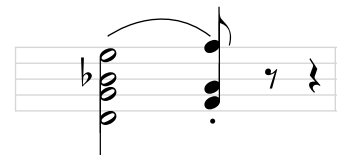
verandering van cultuur met het overwinnen van alledaagse kleine problemen. En door de koppeling met management kunnen we hoop houden op een geordende overgang tussen twee maatschappelijke systemen.

In het begrip transitie management ligt nog een ander belangrijk idee opgesloten: de verbinding van dreiging en kans. Het is duidelijk dat transitie management voortkomt uit een diep gevoelde bedreiging zoals het klimaatprobleem. Maar door de koppeling van dit grote probleem met praktische innovatie wordt de uitweg uit het dilemma geformuleerd als kans. Innovatie is de motor van de economie. Wat zou er mooier zijn dan de koppeling van deze motor met oplossing van de grote vraagstukken van deze tijd? Transitie, zo beschouwd, wordt opgevat als win/win situatie: door het micro-voordeel van innovatie het macro-voordeel binnenhalen van bestrijden van de klimaatdreiging.

Energietransitie is één van de transities die in het NMP-4 zijn benoemd. De andere zijn milieu, landbouw, en verkeer en vervoer. We beperken ons hier tot de energietransitie. Ook bij het Ministerie van Economische Zaken, en in het bijzonder bij het Directoraat-Generaal voor het Energiebeleid, zijn er rond 2000 redenen om het beleid te herdefiniëren in termen van een transitie.

De eerste reden kan kort worden aangeduid met het woord 'Kyoto'. Er is een klimaatverdrag afgesloten en Nederland moet aan zijn verplichtingen voldoen. Dit onderwerp speelt een grote rol bij het schrijven van NMP4. Namens EZ zit Peter Aubert in de betreffende werkgroep Energie en Klimaat.

Peter Aubert: "Wij ontdekten dat er geen enkele optie was waarmee op zichzelf de CO₂-emissie voldoende werd gereduceerd. Niet met bestaand beleid, niet met kernenergie, energiebesparing, duurzame energie enz. Alleen door een samenspel van alle opties zou de doelstelling gehaald kunnen worden. Wij kwamen in contact met woorden als transitie en systeeminnovatie. Maar wat zou dat betekenen? Er was grote behoefte aan denkhulp."

The first measure of the melody is written on a five-line staff. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody consists of a half note on G4, followed by a half note on A4, and then a half note on B4. A slur connects the G4 and A4 notes. The measure ends with a double bar line.

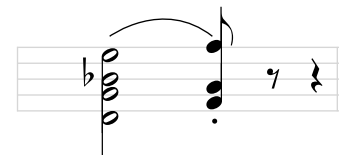
13

Naast 'Kyoto' vormt de genoemde 'innovatieparadox' een tweede motief voor EZ om in transitie management te stappen. Al zeer lang, al vanaf de jaren '50 waarin kernenergie de aandacht trekt, probeert DGE met zijn beleid de toekomstige energievoorziening van Nederland én de toekomstpositie van de Nederlandse energie-

industrie veilig te stellen. Het idee is helder. Als DGE inzet op winnende paarden kan de Nederlandse industrie een sterke positie verwerven op de nationale en internationale markt, terwijl tegelijkertijd de energievoorziening wordt veilig gesteld. Of in omgekeerde volgorde van prioriteit. Hoe dan ook: in het energiebeleid van DGE speelt industrie- en innovatiebeleid altijd een belangrijke rol. Wanneer kernenergie naar het tweede plan wordt gedrukt, krijgen andere favorieten een kans: steenkool, zonne- en windenergie, brandstofcellen, energiebesparing. Door het toenemende belang van de klimaatproblematiek komen in de jaren '90 energiebesparing en duurzame bronnen in de lift. Steeds wordt door DGE gezocht naar 'kansrijke opties', gekenmerkt door hoge energie-opbrengsten en goede industriële spin-off.

Dat beleid raakt eind jaren '90 in een impasse.

Hugo Brouwer, bij EZ directeur Energietransitie: "De impasse was dat we te weinig in de maatschappij op gang kregen, sterker nog: veel pogingen om iets op gang te krijgen in de afgelopen jaren waren op niets uitgelopen. Wat deden we fout? We wisten het niet. De signalen dat er wat moest gebeuren waren sterk genoeg. Kyoto lag op stoom. De emissiehandel stond voor de deur. Maar het beleid sloot niet aan op wat er leefde in de markt."

"Kijk naar windenergie. Er is geen publiek en maatschappelijk debat over dringend noodzakelijke maatregelen. De toeleverende industrie kijkt toe. Consumenten komen niet in het geweer. Er is geen technologische ontwikkeling, geen betrokkenheid van NGO's. Alléén de overheid wil wat. Taakstellende doelen helpen niet. Er gaat geen motivatie van uit, ze zijn te hoog of te laag. Ook de perceptie in de politiek is: de overheid is probleemeigenaar van windenergie. Als het goed is, zijn er vele drijvende krachten om van windenergie iets moois te maken. Maar die zijn er niet. Of er iets gebeurt, hangt vrijwel volledig af van de hoogte van de MEP volgend jaar."

15

Brouwer: “We zitten voor driekwart op de innovatielijns: deze nieuwe omstandigheden buiten we uit voor nieuwe kansen. Voor de toekomst is een breed spectrum van innovatie nodig, of de ijskappen gaan smelten of niet. Je moet je wel op doeleinden richten maar je moet je er niet blind op staren.”

Intussen houdt het transitieconcept in dat EZ zich voor de voortgang van het beleid afhankelijk maakt van anderen. Immers, in transitie management staat de overheid niet meer centraal maar de actie bij de 'stakeholders'. Brouwer: "Dat is eng want daarmee maakt de overheid zich afhankelijk van een externe groep. Die moet dus wel geregeld iets laten zien, vertellen hoe het leeft, hun product goed verkopen, en ons goed op de hoogte houden. Het geheel heeft tijd nodig en je moet de risico's die ermee gepaard gaan, accepteren. We zijn ervan overtuigd dat het zo moet, omdat we langs traditionele weg niets meer voor elkaar krijgen."

Bij EZ wordt de visie op transitie management samengevat in het beeld van ‘de reis naar het Zuiden’. “We (de samenleving) willen naar ‘het zuiden’ (een duurzame energiehuishouding) en zoeken daarvoor reisgenoten (actieve marktpartijen). Wáár in het zuiden is nu nog niet zo heel belangrijk: de een wil naar Rome, de ander direct door naar Afrika (elke partij kan zijn eigen doelen hebben). We weten niet welk voertuig het meest geschikt is: trein, vliegtuig, auto (opties open houden). Na verloop van tijd kijken we of we op de goede weg zijn (terugkoppeling) en of de gekozen vervoermiddelen geschikt zijn (al doende leren). En door een kaartje naar huis te sturen bewegen we misschien de achterblijvers om ook op reis te gaan (successen en ervaringen communiceren).”³

Team Nieuw Gas wordt in het voorjaar van 2002 in het leven geroepen.

 ³ Ministerie van Economische Zaken. De Reis, Transitie naar een duurzame energiehuishouding. December 2001.

2. Marcia Funèbre: Adagio Assai

Beethovens Eroica vervolgt met een ‘dodenmars’. In onze symboliek staat deze voor de gevaren waaraan een nieuwe onderneming bloot staat. Nieuwe initiatieven worden bedreigd door gebrek aan interesse en strijdigheid met gevestigde belangen. In het tweede deel van de Eroica lijkt de denkbeeldige held eerst te grave te worden gedragen; de Marcia Funèbre eindigt tenslotte echter toch in majeure.

Begin 2002 stuurt het Ministerie van Economische Zaken brieven aan Shell en Gasunie met het verzoek, één van hun mensen aan te wijzen als trekker van het onderdeel ‘Gas’ van het nieuwe project Energietransitie. Het antwoord van Shell laat op zich wachten, Gasunie reageert meteen. De kandidaat van Gasunie is de enthousiaste Ulco Vermeulen, Manager Transport Services. Hugo Brouwer van EZ: “een man met de goede mindset: met beide benen op de grond en toch met open oog voor het belang van een brede horizon.” EZ hapt direct toe.

17

“Breng partijen bij elkaar die de toekomstschetsen verder willen uitwerken (de ‘denkers’) maar die ook bereid zijn zélf activiteiten uit te voeren (de ‘doeners’). Selecteer sleutelpersonen die weten wat er speelt, met voldoende gezag maar ook met afstand van ‘day to day’ belangenbehartiging. Bouw niet op vertegenwoordigers van (koepel-)organisaties” (Reisbenodigdheden 6 en 7 van de Reis naar het zuiden).

Brouwer: “Wij wilden het transitiedenken toepassen op de energievoorziening, en de theorie van het transitie management ‘verordonneert’ een arena van stakeholders. Daarom werd het team gevuld met vertegenwoordigers van energiebedrijven, wetenschap, onderzoeksinstellingen. Op terreinen waarop het

team geen competentie had, heeft Ulco er mensen bij getrokken, ook op betaalde basis. Wij wilden als EZ op afstand staan en hebben ons niet met die keuzen ingelaten.”

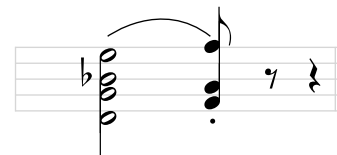
Hier blijkt al de omslag die EZ heeft doorgemaakt. Het laat de teugels vieren, het geeft sleutels voor de beleidsvorming uit handen, in de hoop op een grotere betrokkenheid van de ‘stakeholders’.

“Transitiemanagement vereist een netwerk; een netwerk heeft geen centrum. De overheid heeft met transities zelf geen einddoel, maar wel een procesdoel (...)” (Reisbenodigdheid 35 van de Reis naar het zuiden).

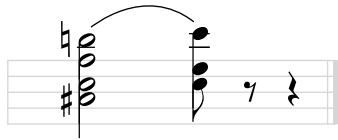
De eerste bijeenkomst van (toen nog) het ‘Projectteam Nieuwe Gasdiensten’ vindt plaats op 14 juni 2002. De deelnemers kennen elkaar veelal niet. Ze zijn gevraagd op grond van hun functie in de stakeholders, vaak ook op basis van eerdere goede contacten met Ulco Vermeulen. Vanuit Eneco zit bijvoorbeeld Jeroen de Swart in het team, hij is daar Manager Markt en Regulering. Hij en Ulco kennen elkaar nog vanuit de tijd dat Jeroen bij Esso werkte. Peter Aubert van EZ zit erbij. SenterNovem heeft Bert Stuij (manager groep Energiestrategie en Transitie) afgevaardigd. Verder zitten in het team: Chris Glerum (Gasunie) en Jan Slump (toen KPMG). Als onafhankelijke deskundigen zijn aangetrokken econoom Catrinus Jepma (RUG) en filosoof Johan Wempe (toen KPMG), deskundig op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

EZ heeft voorwerk gedaan en heeft gesprekken gevoerd met vijftientig marktpartijen. Daaruit zijn voorwaarden naar voren gekomen voor deelname aan transitieprojecten. Een belangrijke voorwaarde is dat de eigen doelen van de marktpartijen niet uit het oog mogen worden verloren. Er worden voorwaarden aan de overheid gesteld. Er bestaat behoefte aan een betrouwbare overheid, één die niet elk jaar van inzicht

en instrumentarium wisselt. Verder wordt gesignaleerd dat het prima is dat de overheid innovatie wil, maar dat deze soms zelf de innovatie in de weg staat. Zulke obstakels moeten worden opgeruimd. Tenslotte moet er experimenteerruimte worden gecreëerd, misschien echt ‘ruimte’ op een bepaalde plaats, maar ook economische ruimte, buiten de tucht van de markt.

Ulco Vermeulen geeft in de eerste bijeenkomst ook een toelichting op wat hem voor ogen staat. Hij wil een ‘verstandig’ en ‘innovatief’ project. Verstandig in die zin, dat het wordt aangestuurd vanuit maatschappelijke en economische motieven, en dat de politiek op afstand blijft. Innovatief in de zin van vooruitstrevend, waarbij het team voorop mag lopen maar wel contact moet houden met markt en stakeholders (het ‘peloton’).

Bij deze eerste bijeenkomst stelt het team zich tot taak, eind november (wanneer het mandaat afloopt) een lijst van concrete projecten te hebben, mét deelnemers, en de voorwaarden waaronder deze willen meedoen. Er zijn al veel rapporten verschenen over duurzaam energiegebruik en mogelijke initiatieven. Op technologisch vlak is veel onderzocht en haalbaar. Maar die rapporten hebben tot nu toe niet genoeg concrete projecten opgeleverd. Het is de taak van het team, concrete initiatieven op te leveren op aanwijzing van de marktpartijen. Ulco Vermeulen vat het als volgt samen: eind november zijn er projecten benoemd, er is een maatschappelijke context voor die projecten geformuleerd, en wij zijn als ‘kopgroep’ niet te ver voor ‘het peloton’ (de meerderheid van de stakeholders) uit gegaan, het peloton kan ons volgen.

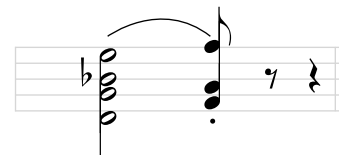
Intern besteedt het team veel tijd aan gesprekken over methode en afbakening van het werk. De Swart: “In het begin hebben we in het team grote discussies gehad over de vraag of het nieuw was wat we deden, of meer van hetzelfde. Het moest anders, maar hoe moesten we dat vorm geven? In de eerste sessies ging het er vooral om, begrip te krijgen voor onze taak en voor methoden en middelen van transitie management.”

En Wempe: “In de eerste fase van het Team Nieuw Gas draaide het om de vraag: hoe moeten we bedrijven bij ons project betrekken? Daartoe ontwikkelden we beelden die onze rol en die van bedrijven moesten uitdrukken. We hadden het over ‘de reis’, ‘op pad’, ‘pelotons’. We speelden met beelden. We wilden processen in bedrijven op gang brengen, niet door trekken en sleuren, maar door de energie die er is, te mobiliseren. Dit was een conceptueel belangrijke fase.”

“Maak ‘een duurzame energiehuishouding’ een gezamenlijk lange-termijn perspectief van overheid en maatschappij. Maak dit perspectief levend en aansprekend door er voortdurend geloofwaardige beelden en associaties bij op te roepen” (Reisbenodigdheid 1 van de Reis naar het zuiden).

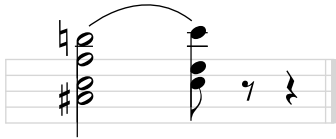
Catrinus Jepma is vanaf het begin bij het team betrokken. Hij beschrijft het proces van het team als volgt. “Wij zijn een groep pioniers. Ik voel het alsof wij mineurs zijn, mannen die ze het mijnenveld insturen om de daar aanwezige mijnen onschadelijk te maken. Vroeger regelde EZ zijn zaken door potten met geld open te trekken, waarover door bedrijven onderhandeld kon worden. Maar dat wil EZ niet meer. Dat betekent voor EZ echter dat ze creatiever moeten zijn.”

“Wij zijn de pioniers van die nieuwe werkwijze. We proberen nieuwe formules uit. We kijken voorzichtig naar plekken waar dingen in beweging zijn. Er is een stok achter de deur, het bedrijfsleven weet wel dat CO2 credits eraan zitten te komen. En er is al innovatieve technologie waarmee daarop ingespeeld kan worden. Wij proberen daar omheen enthousiasme te creëren, door coalities te smeden geholpen door relatief kleine subsidiebedragen en door partijen bij elkaar te brengen. Dat kan op zichzelf heel goed werken. Maar het dossier is lastig omdat EZ en het bedrijfsleven elkaar vaak een beetje wantrouwen. Juist daarom is een tussenschied wel handig, of in mijn eerdere beeldspraak: scouts die het mijnenveld opruimen.”

“Wat wij proberen te doen is: spirit creëren, mensen bij elkaar halen, daardoor dynamiek tot stand brengen. Het blijkt dat het goed met elkaar in contact brengen van partijen heel belangrijk is. Innovatie is mensenwerk en veel goede ontwikkelingen komen niet van de grond om de eenvoudige reden dat mensen die elkaar nodig hebben, elkaar niet kennen. Succes hangt in die zin aan elkaar van toevalligheden en incidentele contacten. Wij brengen zakenpartners en overheid bij elkaar en zorgen ervoor dat men elkaar leert vertrouwen.”

“Er is top-down innovatie en bottom-up innovatie. Transitie wordt soms gezien als een typische top-down benadering. Dat werkt soms wel, maar essentieel is bottom-up in het algemeen veel succesvoller. Kijk naar Silicon Valley, het succes ervan bestaat niet uit grote multinationals die groepen researchers aan het werk zetten, maar uit kleine groepjes onderzoekers die samen wat proberen te maken. Maar bij bottom-up innovatie ontbreken vaak schakels, en omdat innovators bij wijze van spreken de hele dag in hun lab zitten te knutselen hebben ze vaak niet genoeg tijd om alle belangrijke spelers op te sporen. Dat is nu juist de taak die TNG zich voor ogen stelt.”

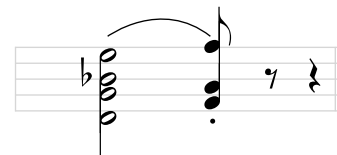
En Johan Wempe draagt zijn visie bij op het maatschappelijk verantwoord ondernemen. “Het transitie-management doet een beroep op ondernemingen om al werkende ook een bijdrage te leveren aan het oplossen van energievraagstukken op lange termijn. Als bedrijven louter gemotiveerd zouden zijn door financiële overwegingen dan zouden ze de financieel aantrekkelijke mogelijkheden die er zijn al gevonden hebben of zullen die vanzelf gevonden worden. Wij proberen bedrijven te interesseren voor nieuwe mogelijkheden. Wellicht wil een bedrijf zich onderscheiden door een bijdrage te leveren aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken. Hiermee kan het zich positioneren als maatschappelijk verantwoord en innovatief bedrijf, en daaraan kan het een meerwaarde ontleenen.”

Gewapend met deze baggage gaan de teamleden gesprekken voeren met het bedrijfsleven. De resultaten zijn ontvullerend. Bij de gesprekken is in het algemeen een uitgebreide introductie nodig voordat men weet wat de insteek is. Als de gesprekspartner dat begrijpt, volgt vaak eerst een geïrriteerde reactie. Men wil iets kwijt voordat men verder praat. Vaak gaat het om het overheidsbeleid. In deze periode is de overheid onder meer bezig met liberalisering van de gas- en elektriciteitsmarkten, en dit overschaduwet in de optiek van de gesprekspartners verre de lange-termijn optiek van de energietransitie. Als het gesprek die fase eenmaal voorbij is, dan reageren technici vaak positief en toekomstgericht, commerciële afdelingen vaak met weerstand. Wat voegt een lange-termijn project als energietransitie toe aan de commerciële waarde van het bedrijf, zo vraagt men zich daar af. En: hoeveel continuïteit zal het initiatief hebben waarvoor het Team Nieuw Gas zich inspant? Voor veel bedrijven wordt juist in deze periode de omgeving harder, door de noodzaak zich te herstructureren tot commercieel bedrijf, of door de intredende recessie. In een enkel geval voelt de gesprekspartner dan ook niet eens de noodzaak, met het TNG over zulke zaken te spreken.

22

Het team constateert in deze gesprekken dat veel bedrijven een interne focus hebben. Verder is de markt sterk versplinterd. Dat betekent weer dat de gesprekspartners weinig zicht hebben op ontwikkelingen in de markt. Wat vooral ontbreekt is een ‘sense of urgency’, het gevoel dat er nu echt iets moet gaan gebeuren. De wereld staat voor een ommekeer en de Nederlandse bedrijven lijken zich daar niet van bewust.

Maar er zijn ook lichtpuntjes. De teamleden krijgen positieve reacties op hun enthousiasme en realisme. Het feit dat de teamleden zelf op pad gaan, en niet een interviewer of adviesbureau inhuren, valt in goede aarde. Verder is een pluspunt voor veel gesprekspartners dat er niet op voorhand wordt geschermd met subsidiegelden. En tenslotte oogst de praktische en stapsgewijze aanpak van het team veel lof.

The first measure of the song is written on a five-line staff. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody consists of a quarter note on G4, followed by a half note on A4, and then a quarter note on B4. A slur connects the G4 and A4 notes. The bass line consists of a half note on D3 and a quarter note on E3. The measure ends with a double bar line.

23

23

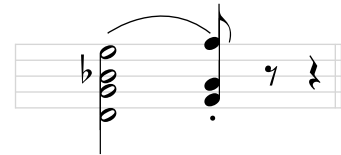

“Organiseer regelmatig sessies met bedrijven over de vraag ‘wat betekent het voor ú dat wij, EZ, met transitie-management bezig zijn. Bundel de ervaringen” (Reisbenodigdheid 9 van de Reis naar het zuiden).

De Swart: “We gingen moedeloos naar de conferentie in het Scheepvaartmuseum. Volgens het transitie-management moest de markt het zelf gaan doen, wij betwijfelden of dat zou gaan gebeuren. Dat was dan ook de conclusie van ons rapport. Maar bij evaluatie van alle rapporten bij EZ kwam het Team Nieuw Gas er nog uit als één van de goed lopende trajecten. We hebben toen de conclusie getrokken, door te gaan.”

Ulco Vermeulen: “Bijna tegen beter weten in (misschien door eigen enthousiasme) zijn we doorgegaan. We hebben ons afgevraagd: wat voor signaal geven we af door te stoppen? We hielden ons vast aan een klein lijstje met concrete initiatieven in een poging van daaruit te werken. We benoemden er koplopers bij en die gingen eraan trekken. Toen er eenmaal beweging in zat werd dat door anderen gesignaleerd en die dachten: daar moeten we ook bij zijn! Het kwam los!”

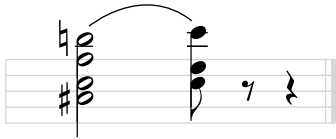
Hugo Brouwer van EZ vervult een sleutelrol in het Scheepvaartmuseum en in de vergaderingen daarna. En dat terwijl binnen EZ het transitie-management natuurlijk wel is aanvaard door de hogere leiding, maar intern nog scepsis ontmoet. Peter Aubert: “Intussen ging het bestaande beleid natuurlijk gewoon door. We moesten als transitie-adepten veel invlerdien, het was niet een bij voorbaat gelopen race. Ik vergeleek onze situatie wel eens met een sandwich: we zaten goed aan de onderkant, de jonge enthousiaste medewerkers, en aan de bovenkant: de top; maar aan het middensegment, de ervaren beleidsmedewerkers, hadden we wat uit te leggen. We moesten nog maar bewijzen dat het zou werken. Maar Hugo Brouwer heeft zijn mandaat. Hij

hamert erop dat alleen visie niet werkt; er moeten ook projecten worden hoog gehouden omdat het proces anders zijn maatschappelijke en politieke steun verliest. En Team Nieuw Gas heeft concrete projecten te melden. Waarom daar niet op doorgaan?

Wat zijn die projecten, eind 2002? Ten eerste is er een oud project, herdoopt NaturalHY, over bijmenging van waterstof in het aardgasnet. Bekeken wordt of het aardgasnet daarvoor geschikt is, en wat de grenzen zijn voor veilig gebruik van het menggas. Het is het enige project waarbij Gasunie direct belang heeft.

De tuinbouwsector, goed georganiseerd, met onderzoeksinstituten die altijd op zoek zijn naar nieuwe projecten, heeft de uitdaging van de klimaatproblematiek serieus genomen. Er ligt een plan klaar voor verregaande energiebesparing in een 'klimaatneutrale broeikas'. Zo'n broeikas zou tenminste even veel CO₂ moeten opnemen als produceren. De tuinbouwsector heeft reeds grote stappen gemaakt in verbetering van de energie-efficiency, en de klimaatneutrale broeikas is weer een stap verder op dit pad. Men heeft ook al een locatie in gedachten: het ontwikkelingsgebied Californië bij Venlo.

Dan zijn er diverse ontwikkelingsprojecten gericht op decentrale energie-opwekking op basis van aardgas en in de toekomst wellicht waterstof. Hiermee houden met name Vaillant, Enatec en British Gas zich bezig. Deze 'micro-waamte/kracht' installaties moeten gaan zorgen voor een veel betere benutting van de gasinzet. In CV ketels wordt niets gedaan met het exergiepotentieel van aardgas, dat wil zeggen het vermogen om nuttige elektriciteit te produceren met het verbrandingsproces. In micro-wkk in woningen en bedrijven kan aardgas daarom veel efficiënter worden ingezet. Wanneer deze installaties goed regelbaar zijn vanuit een centraal punt ontstaat een 'virtuele elektriciteitscentrale': een centrale die niet op één plek staat maar die is verdeeld over honderden eenheden. De term 'virtuele elektriciteitscentrale' spreekt aan en het Team Nieuw Gas, toch al gewend in beelden te denken, neemt deze term als geuzennaam over.

Tenslotte zijn er initiatieven voor aardgas als vervanger voor benzine of diesel. Duitsland is dan al ver gevorderd met plannen om aardgas te laten penetreren in de vervoermarkt. Ook in Nederland trekken enkele gemeenten aan deze optie, met name Almelo, Haarlem, Tilburg en Almere; andere gemeenten tonen ook actief belangstelling: Groningen, Leeuwarden, Breda, Apeldoorn, Nijmegen.

Het team kijkt naar aanleiding van de conferentie in het Scheepvaartmuseum nog eens naar zijn resultaten en ziet toch voldoende lichtpunten om door te gaan. Elk van de perspectiefrijke projecten kan model staan voor soortgelijke projecten in een 'transitiepad' waarop het team verder kan gaan. En zo worden 'transitiepaden' benoemd waarmee het team opnieuw de boer op wil: nieuwe gassen, efficiënt gasgebruik, virtuele elektriciteitscentrale, alternatieve motorbrandstoffen.

Wel worden, ook in aanwezigheid van Hugo Brouwer, piketpalen geslagen om het werk meer kans op succes te gunnen. Het team wil meer gaan werken aan het smeden van 'coalities' van betrokkenen, die gezamenlijk nieuwe projecten ontwikkelen. Oude coalities zijn verloren gegaan door liberalisering van de energievoorziening; er moeten nieuwe voor in de plaats komen. Door de verbrokkelde markt is er te weinig kritische massa om projecten te starten. Door samenwerking te bevorderen kan een kritische massa worden gevormd. Een tweede spoor is het binnenhalen van grote internationale spelers die projecten kunnen trekken waarbij Nederlandse bedrijven kunnen aanhaken.

Tenslotte aanvaardt het team Nieuw Gas een nieuwe opdracht van EZ. Het neemt zich voor, meer aandacht te gaan schenken aan het vormen van coalities en daarin meer te sturen. Het team wil gericht initiatief gaan nemen en zich niet meer alleen richten op wat in de bedrijven leeft. Het wil gericht partijen bij elkaar gaan brengen en een tegenwicht gaan vormen tegen de versplintering in de Nederlandse energiewereld.

3. Scherzo: Allegro vivace

Bij Beethoven heeft de dood niet het laatste woord. Op het treurig gestemde tweede deel van de Eroica volgt een vrolijk en levenslustig Scherzo. In deze zeldzaam vitale muziek bruist het van leven. Doordat hij het elegante maar stijve menuet heeft vervangen door een vrijere vorm, kan de componist vrij fantaseren en associëren. Het trio doet denken aan het heroïsche eerste deel. Het stuk is de opmaat voor een machtige Finale.

Team Nieuw Gas neemt enkele maanden rust om zich voor te bereiden op het nieuwe seizoen en gebruikt het interval om zich met nieuwe leden te versterken. Het herdoopt zich dan ook in TNG II. Uit de onderzoekswereld wordt Kees van der Klein (adjunct-directeur van ECN) aangezocht. Verder treden toe Tans van Kleef (UNECE, om de internationale component te benadrukken) en Erik van Engelen (manager Public Affairs bij Essent).

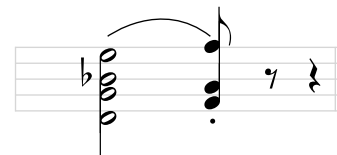
Naar eigen zeggen zal Kees van der Klein in het nieuwe team vooral optreden als “een soort lange-termijn geweten”. “Toen ik kwam was de overheersende gedachte: we moeten snel scoren. Waterstof kwam eigenlijk in de tekst niet voor want dat was lange termijn. Natuurlijk moet je je niet alléén op de lange-termijn visie richten want dan verlies je de noodzakelijke stakeholders, maar alleen korte termijn denken kan leiden tot een ongewenste “lock-in” situatie (dat wil zeggen: inzetten op een technologie die op korte termijn voordeel biedt maar die op de lange termijn geen openingen maakt naar nieuwe structuren). De vraag is dus: hoe vertaal je lange termijn opties naar korte termijn acties, of andersom hoe creëer je met korte termijn projecten lange termijn veranderingen, dus hoe open je de waterstofroute? Hoe breng je verband tussen korte termijn acties en lange termijn visie?”

Dat is interessant omdat Johan Wempe juist meent: “In het tweede jaar hebben we gezocht naar concrete routes om onze doelstellingen te realiseren. Waar konden resultaten op korte termijn worden behaald? Bij bedrijven werd het nu concreter.” En ook Eric van Zee laat zich in die zin uit. Hij doet voor het vernieuwde team een aantal consultaties “in een onzekere fase van het project toen EZ en stakeholders meer behoefte hadden aan duidelijkheid. De conclusie was dat energiebesparing onderdeel moest worden van de energietransitie. Daarvóór werd energiebesparing gezien als korte-termijn actie, terwijl energietransitie een zaak van lange termijn zou zijn.”

Kortom, de relaties tussen lange en korte termijn, tussen bottom-up en top-down, en tussen bedreiging en kans worden opnieuw doordacht. In het transitie management zit er een spanning in al die relaties. Er moet een balans worden gevonden, een balans die waarschijnlijk voor elk thema in de transitie verschillend ligt, een balans ook die misschien alleen proefondervindelijk kan worden gevonden, dus met vallen en opstaan.

Om te beginnen de balans tussen lange en korte termijn. Het transitiedenken houdt zich bezig met processen die zich over tientallen jaren, misschien wel honderd jaar uitstrekken. Maar het is wel gericht op het behalen van succes, het in gang zetten van een ommekeer, in het hier en nu. Het lange termijn resultaat zal dus moeten worden vertaald naar korte termijn acties die voor stakeholders in het heden voldoende voordeel hebben, ook al kan de profilering als maatschappelijk verantwoord bedrijf zorgen voor enige matiging van financiële eisen. Maar geheel zonder winst kan een bedrijf niet leven. Eric van Zee: “Er is geen spanning tussen lange en korte termijn in de energietransitie. Er is geen bedrijf dat zich richt op een ontwikkeling van tien jaar en langer. Als een project pas over tien jaar geld gaat genereren, dan is het gewoon geen goed project. Een bedrijf hoeft lang niet altijd te kiezen voor projecten die op korte termijn het meeste geld opleveren, maar als het project tien jaar lang verliesgevend zal blijven, zal men er geen vertrouwen in hebben dat het over tien jaar ineens wel zal gaan renderen. Dus moet ook in de energietransitie altijd worden gezocht

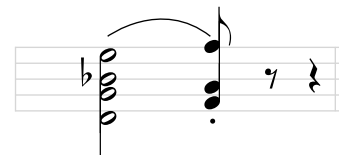

29

Dan de balans tussen bottom-up en top-down. Deze was al onderwerp van uitgebreide discussie in de eerste fase. Bij de discussies in die fase overheerste de vrees dat een top-down proces de gesprekspartners te veel zou afschrikken. Ook al wordt het transitieproces gestuurd door een idee en niet door directe economische noodzaak, dus top-down en niet bottom-up, toch werd het feitelijke proces in de eerste fase grotendeels als bottom-up proces opgezet. De teamleden gingen naar de bedrijven toe om te horen wat er leefde, niet om een idee aan de man te brengen. Dit vanuit de gedachte dat bedrijven anders zouden kunnen worden afgeschrikt om mee te doen.

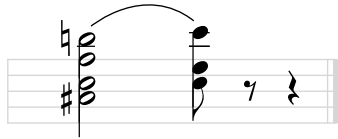
In de tweede fase van TNG wordt door het team sterker gestuurd. Er zijn vier (later vijf) ‘transitiepaden’ benoemd, en de missie bij het benaderen van potentiële partners wordt nu: ontdekken of het betreffende bedrijf een bijdrage kan leveren aan één van die paden, en nog wel als onderdeel van een samenwerkingsverband, een coalitie. Als vraag minder open en meer top-down, maar ook concreter. En wat blijkt: nu springen bedrijven er wél op in.

En tenslotte de balans tussen bedreiging en kans. Kees van der Klein: “In de transitiediscussie heb ik een gebrek geconstateerd aan sense of urgency. Maar moeten we het daar wel van hebben? Leuker is een sense of opportunity. Daar werken we ook aan. H2, daar kun je wat mee!” En Ulco Vermeulen: “We hebben ook in het proces een draai gemaakt van negatieve naar positieve energie door niet meer te focussen op de ‘sense of urgency’ maar in plaats daarvan te zoeken naar de ‘sense of opportunity’. Het concept ‘duurzaamheid’ en het transitie management neigen nogal naar het benadrukken van de ‘noodzaak’ om iets te doen ‘om erger te voorkomen’. Maar als je de nadruk legt op de ‘sense of opportunity’ en de economische kansen die worden geboden door duurzaamheid, dan schets je een wenkend perspectief. In de loop van de tijd heeft ons werk daardoor minder een NMP4 karakter gekregen en is meer toegetrokken naar het innovatiebeleid.”

Het Team Nieuw Gas heeft in zijn tweede en derde jaar aanzienlijk meer succes geboekt dan in zijn eerste. Dat ligt ongetwijfeld mede aan een betere balans in de zojuist genoemde kwesties. Maar er zijn ook andere factoren die daaraan hebben bijgedragen. Niét de economie: die stond er in 2003 en 2004 net zo slecht voor als in 2002. Maar wel: meer betrokkenheid van regionale overheden. En ook: de publicatie van een regeling van EZ die precies aansloeg bij de fase waarin het transitieproces van TNG zich bevond.

Regionale overheden, zij blijken in toenemende mate een sleutelrol te vervullen. Met hun ambities kunnen zij regionale bedrijven verenigen, kennisinstellingen erbij betrekken, internationale investeerders lokken. Het meest tot de verbeelding sprekende initiatief op het werkteerrein van het Team Nieuw Gas heet Energy Valley, een initiatief van de drie Noordelijke provincies. Catrinus Jepma, die ook bij Energy Valley betrokken is: “We werden geholpen door oprichting van parallelle initiatieven in regio’s, zoals bijvoorbeeld Energy Valley, dat zich specifiek richt op het Noorden des lands. Hierin zijn publieke en private organisaties verenigd, onder meer de Noordelijke drie provincies en de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). De RUG heeft energie als speerpunt aangemerkt en heeft daarvoor een onderzoekscentrum opgericht (waar ik ook werkzaam ben) waarin meer dan honderd onderzoekers verenigd zijn. Daarmee wordt een voorbeeld gegeven van de manier waarop energie-innovatie van de grond kan worden gekregen. TNG heeft mede van dit soort bewegingen kunnen profiteren.”

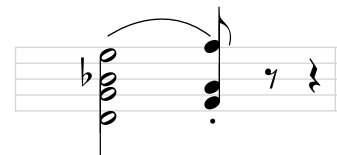
Gerrit van Werven is initiatiefnemer van Energy Valley, en tevens betrokken bij de uitvoering ervan. Doel van het project is uitbouw van de energiesector in Noord-Nederland. Er zijn drie pijlers bij de projecten van Energy Valley: aardgas, biomassa en schoon fossiel (CO₂ opslag, ketenefficiency). Van Werven: “We proberen voort te bouwen op de sterke punten van het Noorden. Zo heeft Delfzijl 15% van de Nederlandse chemische industrie. Onze projecten sluiten aan bij de energietransitieprojecten. In de transitieteams hebben wij het Team Nieuw Gas als het meest benaderbaar ervaren. De groep gaat fris van de lever. Sterk van Team Nieuw Gas en tekenend voor de frisse aanpak is dat iedereen kon inhaken, open frisse discussies, maatschappelijke partijen werden erbij betrokken.”

“Het energietransitieproject is ook van nut geweest voor Energy Valley. We kijken twintig jaar ver, onder meer naar gas, en betrekken daarbij groen gas, waterstof en CO₂ injectie. We zetten in op continuïteit en duurzaamheid, goed voor economische activiteit op langere termijn en werkgelegenheid op de korte termijn.

De economie van de toekomst heeft duurzaamheid nodig, omgekeerd heeft een succesvolle transitie ook traditionele bedrijfsmatige activiteiten nodig. We willen graag dat de transitie grootschalig (over de volle breedte) wordt toegepast en hebben daarom Gasunie nodig als belangrijke speler. Maar het is wel opvallend dat het transitithema, getrokken door EZ, geen sterke economische invalshoek heeft. De invalshoek is vooral de klimaatproblematiek. Van EZ mag je toch verwachten dat de economische ontwikkeling en vooral innovatie, in het bijzonder in de maakindustrie, een aandachtspunt is. Bij Energy Valley hebben we wel die focus.”

Zoals gezegd, Energy Valley is een initiatief van de drie Noordelijke provincies. Ook andere provinciebesturen, en besturen van grote gemeenten, zetten zich in voor transities. Genoemd werden al de initiatieven van diverse gemeenten om de overschakeling op aardgas als motorbrandstof voor elkaar te krijgen. Lokale en regionale initiatieven vormen een krachtige motor voor projecten, en Team Nieuw Gas II heeft het geluk dat deze juist in 2003 op stoom beginnen te komen.

Ulco Vermeulen: “Eerst waren we teleurgesteld in de innovatiekracht van de gassector. Er is in Nederland geen apparatenbouw van betekenis meer, er zijn geen gasmotorbedrijven, de ontwikkeling van de Stirlingmotor is in Nederland stil gevallen etc. Maar kijk: het Energy Valley rapport geeft weer perspectief. Overheden, universiteiten en bedrijven zijn erbij betrokken. De gassector inclusief biogas is erg actief in Energy Valley. Er is ineens belangstelling van buitenlandse maakbedrijven om zich in het Noorden van het land te vestigen, iets wat twee jaar geleden ondenkbaar was geweest. We moeten het proces nog nader analyseren maar we denken dat de actieve betrokkenheid van regionale overheden van groot belang is. De regiobenadering blijkt kansrijk. Al blijft innovatie een waanzinnig instabiel proces.”

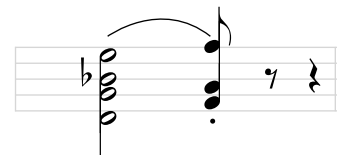

Een nieuw initiatief is dat het team themadagen gaat organiseren. Deze worden georganiseerd per transitiepad. Het doel van een themadag is, het pad aan te scherpen en helderheid erover te krijgen. Het is niet de bedoeling consensus te krijgen, omdat diverse partijen aan de hand van de discussie met hun eigen project moeten komen. Uiteindelijk komen er themadagen over waterstof, energie-efficiency, decentrale energievoorziening en rijden op aardgas.

33

En ze schrijft in haar column in het Dagblad van het Noorden onder meer: “Afgelopen week een mooie bijeenkomst meegemaakt in Nunspeet. Er is sinds een half jaar een prestigieus landelijk project gaande waarbinnen door allerlei partijen wordt gekeken naar wegen om tot een duurzame samenleving te komen. Zo ging het hier over nieuwe milieu-vriendelijke mogelijkheden van gas. (...) Zo schijn je met doodordinaire efficiency nog gigantisch te kunnen besparen. Maar je kunt ook nieuw schoon gas maken, je kunt auto’s op schoon gas laten lopen, je kunt centrales vervangen door decentrale kleinere installaties terwijl in de verte dwars door al deze ideeën heen zeer aantrekkelijk de waterstofeconomie gloort. (...) Na het congres naar huis gereden in een lange stinkende langzaam rijdende file. Dat was even wat minder. Nou ja, niet lang meer, zullen we maar zeggen.”

De themadagen zijn de plaatsen waar nieuwe coalities worden gesmeed. Eindelijk komt het proces in de fase van het scheppen van nieuwe samenwerkingsverbanden waar EZ al een tijd op uit was. Het smeden van coalities wordt sterk gestimuleerd door de net gepubliceerde OTC regeling. OTC staat voor Ondersteuning Transitie Coalities. EZ kent volgens deze regeling een bedrag van maximaal 50.000 Euro per project toe, voor coalities van bedrijven en instellingen die gezamenlijk een ‘pre-feasibility studie’ willen doen in één van de transitietrajecten.

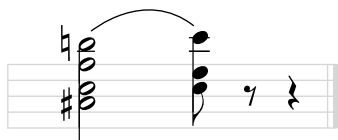

“Faciliteer samenwerking tussen marktpartijen met gelijke ambities, maar aanvullende competenties, bij elkaar te brengen” (Reisbenodigdheid 19 van de Reis naar het zuiden).

De regeling is succesvol, zó succesvol dat deze spoedig overtekend raakt. Oorspronkelijk rekt EZ op maximaal 360 projecten, het worden er ruim 100! In twee fasen wordt het budget verhoogd zodat alle aanvragen gehonoreerd kunnen worden. Ruim de helft van de ingediende aanvragen komt uit het werkgebied van Team Nieuw Gas.

Eind 2003 publiceert TNG zijn visie op vijf transitiepaden. Dit zijn: efficiënt gasgebruik, decentrale productie van warmte en kracht, nieuw gas voor de mobiliteitsmarkt, productie van gasvormige energiedragers, en waterstof.

Efficiënt gasgebruik is nog steeds het meest directe en best uitvoerbare transitiepad naar een duurzame energievoorziening. De techniek is in het algemeen beschikbaar, het gaat vooral om economie en organisatie. Maar juist de complexiteit daarvan maakt het pad ook moeizaam. Een voorbeeld is de benutting van restwarmte; dit gaat vaak over de grenzen heen van bedrijven of vestigingen. Of men komt tot de conclusie dat een CV ketel beter vervangen kan worden door een warmtepomp; maar de CV ketel hangt op zolder en de warmtepomp moet op de begane grond komen, waar er geen plaats voor is.

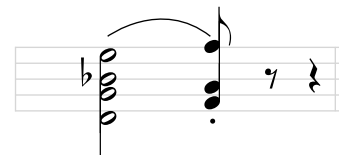

Bij decentrale productie van warmte en kracht wordt gas deels omgezet in hoogwaardige elektriciteit; met het 'restproduct' warmte worden woningen en gebouwen verwarmd. In dit transitiepad worden veel mini- en micro-warmtekrachtinstallaties gebouwd bij bedrijven en in woningen. Wanneer het elektriciteitsbedrijf deze eenheden deels kan sturen ontstaat de al eerder genoemde 'virtuele centrale'. Van de regelingen en organisatiestructuren die zo tot stand komen, kunnen ook andere kleinschalige toepassingen, met name zonne- en windenergie gaan profiteren. Er zijn aanpassingen nodig in de marktorganisatie en mogelijk ook in de Elektriciteitswet.

Nieuw gas voor de mobiliteitsmarkt zal op korte termijn vooral aardgas zijn, maar op termijn ‘groen’ gas of waterstof. Binnen enkele jaren zouden op diverse plaatsen tankstations voor aardgas kunnen worden ingericht. Hiermee kunnen voertuigen worden bediend die aan de streek zijn gebonden, zoals bussen, vuilniswagens e.d. Op termijn kan aardgas op Europese schaal beschikbaar komen bij benzinestations. Maar het is ook denkbaar dat de ontwikkeling zal gaan in de richting van brandstofcellen, bijvoorbeeld (in de meest vérgaande optie) door plaatsing van reformers bij benzinestations die ter plaatse aardgas omzetten in waterstof voor brandstofcelauto's.

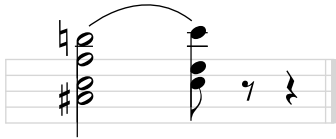
Bij de productie van gasvormige energiedragers wordt gedacht aan vervanging van een deel van het aardgas door ‘schoon’ of ‘klimaatneutraal’ gas. Centraal staat hierbij gas van biologische oorsprong (biogas). Maar ook kan worden gedacht aan methaan, gewonnen uit steenkoollagen door daar CO_2 in te injecteren. De introductie van biogas is niet in de eerste plaats een technisch probleem, maar een kwestie van prijs, waarbij CO_2 credits en belastingmaatregelen een rol spelen.

En tenslotte het transitiepad waterstof. Dit behelst de stapsgewijze introductie van waterstof in de Nederlandse energievoorziening, waarbij gebruik wordt gemaakt van specifieke Nederlandse omstandigheden. Zo'n stapsgewijze introductie van waterstof kan plaats vinden door menging van waterstof met aardgas, of door toepassing van waterstof in marktniches. Op lange termijn (tenminste 30 jaar) zou, zo schrijft het team, waterstof een maatschappelijk geaccepteerde energiedrager moeten zijn, die kan concurreren met andere energiedragers.

Op de meeste van deze transitiepaden liggen obstakels. Wat? Natuurlijk liggen ze er, anders zou de maatschappij al lang dat pad zijn opgegaan. Er zijn belangentegenstellingen, of de techniek is nog niet uitontwikkeld (of nog te duur), of de marktpartijen die de nieuwe technologie zouden moeten toepassen hebben daar geen baat bij. Om te zien hoe dat in een concreet geval kan uitpakken, bezien we het gebruik van aardgas in de transportsector.

Het rijden op aardgas is lange tijd door de landelijke overheid niet gestimuleerd, sommigen zouden misschien zeggen: tegengewerkt. Eigenlijk vreemd voor een land met een fijnmazige aardgasinfrastructuur. Nederland is laat overgegaan op stimulering van rijden op aardgas, in feite. Maar kort geleden is het roer omgegaan, gaf de veelbesproken Europese luchtkwaliteitsnorm gaf de beslissende aanzet. In Duitsland werd al twee jaar eerder begonnen met investeringen op grote schaal in aardgasvulstations. Er zijn er nu al vijfhonderd en over twee jaar zijn het er duizend. Oliemaatschappijen stellen hun tankstations ervoor ter beschikking. Alle Duitse automerken gaan van nu af aan een toenemend aantal van hun modellen ook in een aardgasversie produceren. De doorslag werd gegeven door fiscale stimuleringsmaatregelen, met de garantie dat deze voor twintig jaar vast zouden liggen.

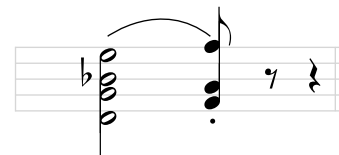

Rijden op aardgas (CNG) is geen exotische optie. Catrinus Jepma, begin 2005: “In Argentinië rijden al jaren meer dan een miljoen auto’s op aardgas. Met de juiste fiscale maatregelen kan het break-even punt voor aardgas bij 10.000 km liggen. De voordelen liggen onder meer in lokale luchtkwaliteit. In New Delhi werd door een fiscale maatregel het rijden op CNG aantrekkelijk voor taxi’s. In twee jaar tijd waren er 100.000 voertuigen op CNG en ineens was de walm weg. Sleutelfactor in Nederland is de lange-termijn onzekerheid in het fiscale regime. In Duitsland hebben ze afgesproken dat het fiscale regime voor aardgas in auto’s voor de komende twintig jaar vast ligt, bij een equivalente prijs aan de pomp van 50 à 60 Eurocent per liter. En het begint nu van de grond te komen.”

Maar de Nederlandse pioniers van het rijden op aardgas hebben er lang voor moeten vechten. Peter Tromp is beleidsambtenaar bij de gemeente Haarlem en al enkele jaren bezig met het bevorderen van aardgasauto's. Maar de gemeente stuitte op weerstand van VROM. Van VROM? Tromp, begin 2005: "VROM ziet geen reden om vloeibare motorbrandstoffen te vervangen. Er is genoeg diesel menen zij, en er is een krachtige dieselloobby die hen daarin steunt. Ze willen nu roetfilters op dieseluitletten gaan subsidiëren, een volkomen end of pipe technologie. En dat terwijl aardgas als motorbrandstof ten opzichte van diesel de uitstoot van zowel roet als NOx met een factor 40 kan verminderen."

"VROM wilde inzetten op waterstof, en wilde daarom geen dingen doen die ook veel geld kosten maar de waterstoftoekomst niet dichterbij brengen. Dus, zeiden ze bij VROM, blijf nou maar even bij het oude zodat je later een grote sprong kunt maken. VROM ging gaat ook mee met Shell in promotie van GTL. Maar volgens het Wuppertal Institute is de CO₂ emissie ('well to wheel') van GTL hoog: voor GTL-diesel 99, en voor diesel uit ruwe olie 85 in gram CO₂ per MJ energie."

"Toen we in Nederland onvoldoende steun kregen hebben we steun gezocht in Europa. We nemen deel aan een Europees project voor aardgasbussen, met de bedoeling dat te zijner tijd aardgas zal worden geproduceerd uit afval, dus biologisch van oorsprong. We doen dat samen met Stockholm, Göteborg en Lille. Onze verkeersmensen zijn ook enthousiast over onze koers. Kenmerkend is dat zij andere accenten leggen. Bij het busvervoer is bijvoorbeeld hun voornaamste aandachtspunt de aanbesteding, en daar komen veel andere dingen bij kijken. Brandstofsoort is voor hen maar één klein aspect. De lagere geluidsproductie, dat vonden zij in eerste instantie vooral belangrijk. Maar echt enthousiast zijn ze geraakt bij ons werkbezoek aan Lille, toen ze in de remise kwamen en het daar helemaal schoon was, geen dieseldampen, roet, wat dan ook."

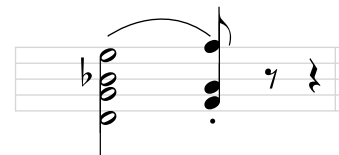
Er is nog meer steun uit Europa op handen. Jepma: “Ook Brussel wil de mobiliteitssector nu gaan aanpakken. In 2020 moet 20% van de automobielbrandstoffen groen zijn. CNG valt daar onder en groen CNG helemaal natuurlijk. Ook daarvoor zal extra fiscaliteit geschapen moeten worden! Twintig procent van de mobiliteit betreft veel auto's. Als daarvan nu eens de helft op groen CNG reed?”

39

“In het algemeen is de samenwerking met VROM sterk verbeterd en dat begint vruchten af te werpen. Er is weinig kinnesinne, er is een zakelijker klimaat. Om verdergaande doelen te bereiken moeten we nu leren, meer vrijheden gunnen aan de omgeving.”

Op andere terreinen komen weer geheel andere barrières naar voren. Michael Colijn, destijds werkzaam bij Microgen, een dochter van British Gas, is bezig met de introductie van een micro warmtekrachtinstallatie met Stirling motor op de Nederlandse markt. “Wij testen het apparaat voor de Nederlandse markt, samen met Gasunie. Verder doen wij technisch en beleidsmatig lobbywerk: het begrijpen van de regels, het verwijderen van niet-nuttige regels, discussie met de overheid over aanpassingsmogelijkheden.”

“We zijn daarbij op barrières gestuit. Nu hebben nutsbedrijven bijvoorbeeld een aansluitverplichting, dat moet worden veranderd in een aansluitrecht. Er moet transparantie komen in de aansluitmethodiek en er moet een vorm van certificering komen. Financieringsvormen moeten worden ontwikkeld: aanschaf zal worden betaald door de huiseigenaar of de woningbouwvereniging en ook Nuon is ermee bezig. Er moet beslist worden of teruglopen van de meter toegestaan is. EnergieNed wil dit tot op zekere hoogte wel toestaan. Er is een amendement Samsom/Hessels aangenomen waarin dit ook wordt uitgesproken: tot 3000 kWh per jaar per huishouden van ‘duurzaam’ opgewekte elektriciteit zou op deze manier moeten kunnen worden terug geleverd. Maar er zitten haken en ogen aan, onder meer een onduidelijke definitie van ‘duurzaam’. Ook het begrip ‘geproduceerde stroom’ levert misverstanden op. Per slot van rekening wordt de meeste opgewekte stroom in huis gebruikt, slechts een deel wordt extern geleverd. Ook de ijking van de apparaten voor teruglevering is nog niet geregeld.”

The first measure of the musical score for 'The Rose Tree' is shown. It features a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody begins with a quarter note on G4, followed by a quarter note on A4, and then a half note on B4. The lyrics 'The Rose Tree' are written below the staff.

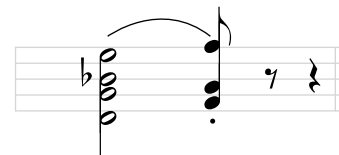
41

“De eerste bijeenkomst van Team Nieuw Gas die ik bezocht was heel interessant. De overheid wilde de industrie laten meedenken over beleid. Maar de structuur was rommelig en de doelstellingen werden niet meegedeeld (waren ze er wel?). Nu is er een redelijk duidelijke visie over wat men wil en hoe een meer duurzame energievoorziening eruit zal moeten zien, maar of we het hebben over 2020 of 2040 is nog steeds onduidelijk. Ik heb nog steeds behoefte aan concretisering. In het rapport van zomer 2004 worden veel mogelijkheden genoemd, maar er bestaat minder duidelijkheid over de eerste stappen - wat kunnen we morgen laten gebeuren?”

“Je kunt anderzijds de onduidelijkheid die ik signaleer ook opvatten als vrijheid. Het enthousiasme van het team heeft mede het succes van de call for tenders veroorzaakt. Enthousiasme is nodig. De rol van geld is relatief klein, het gaat voor ons meer om de dialoog met EZ.”

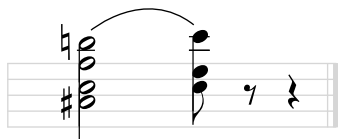
In het voorjaar van 2004 maakt het team de balans op. EZ is bezig met rapportage aan de Tweede Kamer over het proces van energietransitie. De boodschap is dat transitie nog niet bewezen heeft een betere aanpak te zijn dan eerder energiebeleid, maar dat de aanpak tot nu toe wel goed aanslaat. De OTC regeling is op dat moment voltekend, wat wil zeggen dat nieuwe voorstellen dreigen buiten de boot te vallen bij de omvang van het budget op dat moment. Het team vreest stagnatie in het transitieproces. Er is behoefte aan nieuwe initiatieven.

Eén van die initiatieven is het opstellen van een manifest waarmee grote spelers in de Nederlandse gaswereld zich achter de energietransitie zullen stellen. Een ‘manifest’ is een nieuw instrument in het Nederlandse energiebeleid. Ulco Vermeulen: “Het manifest overstijgt de belangen van de afzonderlijke bedrijven. Anders dan een convenant is een manifest een wilsuitspraak. Eigenlijk veel leuker! In een convenant balanceer je tussen vertrouwen en wantrouwen. Wat je in een manifest zet, wil je zelf. Veel krachtiger dan een convenant. Van sense of urgency naar sense of opportunity!”

“Nodig de top van enkele geselecteerde grote bedrijven uit om te komen tot een Transitie-akkoord op hoofdlijnen. Werk op basis van wederzijds vertrouwen, niet op basis van contracten” (Reisbenodigdheid 11 van de Reis naar het zuiden).

In het manifest, ondertekend op 29 juni 2004 door de directeurs van Eneco, Essent, Gasunie, NAM en Nuon, beschrijven de ondertekenaars hun visie en ambitie ten aanzien van de verduurzaming van het gasgebruik in Nederland. Zij willen zich gezamenlijk sterk maken voor innovaties op weg naar een duurzame gas- en energieinzet. Zij omschrijven vijf relevante transitiepaden. De eerste vier zijn gelijk aan die van het Team Nieuw Gas: innovatieve en hoogefficiënte toepassingen van aardgas, aardgas voor transportdoeleinden, de 'virtual power plant' in een decentraliserende energievoorziening, en nieuwe gassoorten in de gasinfrastructuur. Waterstof ontbreekt, maar er wordt een nieuw transitiepad omschreven: 'verbetering van de ketenefficiëntie in de gaslevering', een project vooral gericht op de bijdrage van de NAM in dit proces.

De vijf partijen spreken uit, een aandeel te zullen nemen in een of meer transitie, bijvoorbeeld door coalities te sluiten en in de loop van 2004 concrete actieplannen op te stellen. Ze roepen kabinet, volksvertegenwoordiging, provincies en gemeenten op om de weg voor transitieprojecten te effenen, door zekerheid te scheppen over wetgeving op lange termijn, door te zoeken naar ruimte binnen de regelgeving, en door publiek/private fondsvorming te onderzoeken. Ze willen bijdragen aan de ontwikkeling van een levendig, open en productief debat op dit gebied door ervaringen uit te wisselen, de dialoog te zoeken met maatschappelijke organisaties, en het grote publiek te betrekken bij deze ontwikkelingen.

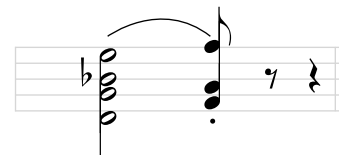
Het manifest besluit met de woorden: "Wij zijn bereid ons te binden aan genoemde doelstellingen en ambities, omdat wij ervan overtuigd zijn dat wij hiermee stappen zetten op een weg die niet alleen maatschappelijk zinvol is, maar die ook uitdagende ondernemingsperspectieven biedt. Wij hopen en vertrouwen erop dat deze overtuiging mede daardoor ook andere bedrijven en organisaties zal aanspreken en dat deze zullen willen meedelen in leiderschap op weg naar een duurzame economie."

Het manifest wordt ondertekend op 29 juni 2004. De ondertekenaars zijn op die dag aanwezig bij het afscheid van George Verberg als directeur van de Gasunie. Er wordt niet veel ruchtbaarheid gegeven aan de ondertekening, het is per slot van rekening ook niet gericht op het grote publiek maar op de sector. Bovendien willen de directeuren hun communicatie met het grote publiek op dat moment reserveren voor hun strijd met de minister over de liberalisering van de nutssector.

De Tweede Kamer raakt ook bij het transitieproces betrokken. Op 15 juni 2004 bespreekt de Vaste Commissie voor Economische Zaken de rapportage van EZ. Het team is wat teleurgesteld. “De Kamer heeft in dit proces geen zelfstandige rol gespeeld. Voor zover de Kamer probeerde aan te jagen was dat indirect en kwam het initiatief van EZ. Maar hoe de Kamer signalen verwerkt is niet altijd adequaat. De Kamer denkt altijd concreet en stuurt daardoor soms met verkeerde accenten. De Kamer onderschrijft de lange termijn visie maar stuurt altijd op de korte termijn.”

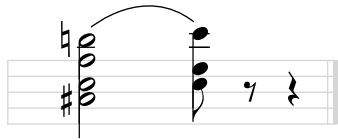
In het najaar van 2004 wordt de OTC regeling bij EZ opgevolgd door de Unieke Kansen Regeling. In dit programma wordt de mogelijkheid geboden, de in OTC uitgewerkte voorstellen te laten uitvoeren. Opnieuw zijn diverse coalities in de weer om hun voorstellen bij EZ op de plank te krijgen. Maar behalve tevredenheid over de voortgang in de zaak leeft er in het veld ook scepsis: de Unieke Kansen Regeling wordt gezien als ‘weer een gewone subsidieregeling’ en men had in dit stadium eigenlijk iets nieuws van EZ verwacht. Misschien participatie van de overheid in projecten? Meer risico’s nemen? Intussen worden nieuwe coalities gesmeed, het proces van energietransitie komt in een nieuwe en uitdagende fase.

Terugkijkend op het werk van het Team Nieuw Gas zegt Catrinus Jepma, als wetenschapper vanaf het begin betrokken bij het proces: “In de loop van ons werk dacht ik soms: dit wordt niets. Het was soms te abstract. Soms dacht ik: consultants komen af op wat wij doen, investeerders kijken er meewarig naar. Wij kregen van

de grote investeerders nogal eens negatieve feedback over de ministeries: de regels waren te strak, het beleid was onvoorspelbaar. Wij ontmoetten soms scepsis.”

“Bij de kleinschalige initiatieven, in de bottom-up benadering, vonden we een veel groter enthousiasme. De grote jongens zijn uiteindelijk wel meegekomen - ze hebben bijvoorbeeld in 2004 het bekende manifest ondertekend waarin ze energietransitie omarmen - maar toch is het meeste los gemaakt bij de kleinere partijen. Zo blijkt dat je met weinig geld toch veel kunt bereiken. Het OTC budget is maar 3 à 4 miljoen. Toch draaien daar ca. 100 groepjes van. Stel dat elke groep uit 5 mensen bestaat, dan zijn toch 500 mensen een jaar lang bezig iets moois aan het maken.”

Het enthousiasme dat het Team Nieuw Gas uitstraalt. Elke gesprekspartner komt erop terug. De sleutel tot succes? Misschien wel deze. We laten tot slot Jeroen de Swart aan het woord, eveneens vanaf het begin betrokken bij Team Nieuw Gas, vanuit Eneco. “Team Nieuw Gas heeft een nieuwe team spirit gekweekt in het veld. Want om onze ‘arena’ te betreden moest je coalities vormen. Om aanvragen in te dienen moesten mensen bij elkaar komen en zich gezamenlijk voor hun project inzetten. Dit is een nuttig tegenwicht tegen de versnippering die nu in de structuur aan de gang is, als consequentie van het liberaliseringsproces. Initiatieven als die van ons zijn alleen al nodig om de team spirit in de sector op niveau te houden, anders gaat het allen maar achteruit. Door reorganisaties neemt de afstand tussen mensen toe, ook die tussen bedrijven, en de overheid neemt sowieso momenteel meer afstand. Daarmee worden kansen op doorbraken in de energievoorziening al kleiner. Er zijn alleen maar integrale oplossingen, en daarvoor heb je de hele keten nodig. Doe je niks, dan gaat het probleemoplossend vermogen naar beneden, wij zijn tegen die ontwikkeling wat tegenwind aan het geven.”

En over het team zelf: “Het teamproces in onze groep is heel goed geweest. We hadden in de persoon van Ulco een bezielende leiding, we hadden een gemêleerd gezelschap waarin men bereid was te leren en te luisteren. Het is belangrijk dat de groep waarvan je deel uitmaakt inspirerend is, anders blijf je het werk niet doen.”

4. Finale: Allegro molto

In de finale van de Eroica bouwt Beethoven een overweldigend muzikaal bouwwerk. Na introductie van het hoofdthema varieert Beethoven hierop, steeds in een andere emotionele stemming. In de derde variatie voegt zich bij het hoofdthema een tweede melodie, die een belangrijke rol gaat spelen in de ontwikkeling van de verdere muziek. Het dramatische slot bestaat uit een ingenieuze fuga en dubbelfuga, een monumentaal slot voor deze ambitieuze symfonie.

De finale van een symfonie in de romantische muziek: dat is het deel waarin alle energie is verzameld, waarin de muziek naar een climax wordt gevoerd. In de finale wordt de luisteraar verzoend met het voorafgaande, in de wetenschap dat het zweet en tranen heeft gekost om zo ver te komen, dat de muziek over pieken en door dalen is gegaan. In de finale wordt de balans van het voorafgaande opgemaakt. Is het al tijd om van energietransitie de balans op te maken?

47

De echte balans kan misschien pas over een jaar of twintig worden opgemaakt, wanneer duidelijk zal zijn of de huidige inspanningen hebben geleid tot een innovatieve bedrijfstak. Dát zal de ultieme test zijn van het welslagen van de onderneming. Voordat het zo ver is, zullen we ons tevreden moeten stellen met een evaluatie van wat de transitiebenadering heeft losgemaakt. Wat is er door het werk van Team Nieuw Gas in het veld bereikt? Zijn partijen die buiten elkaars gezichtsveld lagen, inderdaad tot elkaar gekomen? Wat was het resultaat van hun chemie? Is er uitzicht op een vervolg?

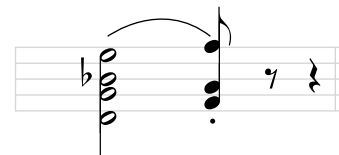

Peter Aubert van EZ signaleert dat de energietransitie in Nederland op drie soorten problemen stuit. “Het eerste is de kennis- of innovatieparadox. In Nederland ligt veel kennis op de plank, met veel potentieel voor nieuwe technologieën. Maar het ontbreekt aan ondernemerschap. Kennisontwikkeling, projectstudies, beleidsstudies: wij Nederlanders zijn er heel goed in. Maar het wagen en behalen van de eerste verkoopsuccessen (of mislukken), dat komt te weinig voor in ons land.”

“Het tweede probleem. We roepen steeds dat we Kyoto halen, en dat doen we ook wel. Maar iedereen die in staat is achter de cijfers te kijken, weet dat we daarvoor een paar kunstgrepen moeten toepassen. Als Oost-Europa echt economisch gaat groeien, vallen daar weinig CO2-credits meer door ons te halen. En een kunstmestfabriek reduceert ook maar één keer zijn uitworp van lachgas. Voor post-Kyoto zijn de opties in feite heel beperkt. We zullen dus dingen moeten gaan doen die nu nog niet zo mainstream zijn.”

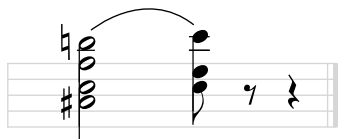
“Ten derde hebben we met de transitie-aanpak veel mensen ontmoet die door twintig jaar Nederlands energiebeleid ontmoedigd, soms zelfs verzuurd zijn geraakt. Ze hebben geïnvesteerd in een nieuwe technologie met aanmoediging van de overheid, later haakte de overheid af. Ik heb niet de indruk dat die generatie nog overtuigd kan worden door een consistent beleid, maar we moeten wel de les ter harte nemen en een nieuwe generatie ondernemers beter behandelen.”

Filosoof Johan Wempe, vanaf het begin betrokken bij het team, stelt zich de vraag: wat liep goed in het team en wat liep fout? “Wat liep goed? Het team liep niet harder dan het veld toeliet. Elke volgende stap was klein en goed gedefinieerd. Dit was een heel krachtig kenmerk van het proces. Pas ervoor op, te hard te lopen! Met succes is op deze manier een aantal gemeenten en regio's erbij gehaald. Er is op lokaal en regionaal niveau veel mogelijk, maar de politiek speelt een rol en mede daardoor gaan de processen traag.”

“Verder hadden we meer kunnen doen aan visie-ontwikkeling binnen de bedrijven. We praatte met mensen op het operationele niveau maar hadden er misschien beter ook mensen op centrale strategische plaatsen bij kunnen halen, die met ons hadden kunnen nadenken over de vraag waar het heen gaat. Er zijn nu veel haalbaarheidsstudies maar de top moet het ook gaan plaatsen in een bredere context. Bij de energiebedrijven hebben we de top wel bij elkaar gehad maar aan dit aspect is toen te weinig aandacht besteed. Misschien was dat ook niet zo gemakkelijk geweest gezien het liberaliseringsbeleid van EZ waartegen de voormalige nutsbedrijven zich verzetten en dat voorop staat in hun perceptie, maar toch...”

Mensen bij elkaar halen. Enthousiasme in het veld. Geen geringe prestatie in de energiewereld, die zich sinds de vorming van Novem in 1977 slecht tot een eenheid heeft laten vormen. Want terugkijkend op jaren van energie-onderzoek is het misschien wel de onderliggende, nooit uitgesproken missie van Novem geweest, een gemeenschap van energie-ontwikkelaars te smeden die gezamenlijk de energieproblemen van het land en de wereld zouden aanpakken. Zulke gemeenschappen zijn er wel geweest, tijdelijk, en weer uiteengevallen. Zo'n gemeenschap werd vaak gevormd rond één bepaalde technologie, maar was bijvoorbeeld weer in concurrentie met de groep rond de concurrerende technologie. Het vormen van een gemeenschap van energie-ontwikkelaars bleef een precair proces. De signalen rond Team Nieuw Gas duiden erop dat zo'n gemeenschappelijke missie nu wel wordt ervaren.

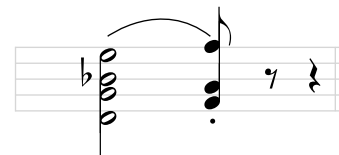

Dat de vorming van een gemeenschap met een gezamenlijk ervaren missie succesvol kan zijn, kunnen we zien aan de meest innovatieve bedrijfstak van Nederland, de tuinbouw. Een echt voorbeeld van een samenwerkingsverband op basis van een gemeenschappelijk ervaren missie. Dat wil zeggen: in de laatste honderd jaar. Maar in de periode daarvóór moest dat samenwerkingsverband worden opgebouwd.

In het mooie boekje 'Europa's tuin, De geschiedenis van de tuinbouw in het Westland' (1975) van journalist P.J. ter Laak wordt een beeld geschetst van de moeizame opbouw van de tuindersgemeenschap in de negentiende eeuw. We volgen even zijn uiteenzetting, waarin de karakteristieken van het poldermodel ruim naar voren komen, om te zien wat de energiegemeenschap in het begin van de eenentwintigste eeuw ervan kan opsteken.

Aan het eind van de negentiende eeuw was de Nederlandse land- en tuinbouw in een crisis. De export, voor het Westland toen vooral de export van vroege aardappelen naar Engeland, stagneerde en de import groeide, vooral die van graan. In 1886 betitelde een staatscommissie de toestand als 'hopeloos'. Vooral het landbouwonderwijs en de wetenschappelijke hulp aan de boer schoten tekort, aldus de commissie.

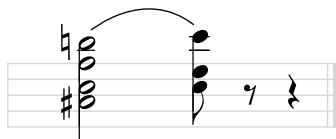
De afzet van tuinbouwproducten was op dat moment vrijwel geheel in handen van commissionairs. Deze verkochten de producten in opdracht van de tuinders, maar namen daarbij geen enkel risico. Groente en fruit werden aan de commissionair in consignatie gezonden, minimumprijzen werden niet afgesproken. Verkoop van de waar lukte altijd wel, maar soms tegen erg lage prijzen. Van de opbrengst hield de commissionair eerst de gemaakte onkosten in en vervolgens commissieloon. Bij misoogsten of stagnerende afzet bleef er soms erg weinig over voor de boer.

De afrekening met de commissionair gebeurde meestal ééns per jaar, aan het eind van het oogstseizoen. Wanneer de boer in de tussentijd krap zat, kon hij niet anders doen dan bij de commissionair aankloppen voor een voorschot op de oogst van dat jaar; er waren nog geen boerenleenbanken, en handelsbanken waagden zich niet aan kredietverlening aan boeren. Steeds meer boeren raakten aan het eind van de negentiende eeuw ‘met zilveren ketenen’ aan hun commissionair gebonden.

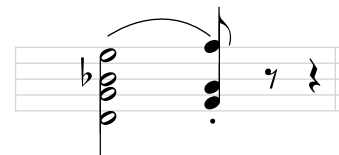
Het was in deze omstandigheden verleidelijk, mindere waar af te zetten, dus bijvoorbeeld onrijpe druiven of te kleine aardappelen onderin de mand, of een kilootje minder in het mud. Deze praktijken verergerden de situatie alleen maar, omdat de Westlandse tuinbouw erdoor in een kwade reuk kwam te staan.

Op 14 augustus 1888 werd in Poeldijk een vergadering belegd door de afdeling Westland van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw. Op de agenda stond ‘Bespreking van de middelen, die kunnen leiden tot wijziging en verbetering van den aardappel- en fruithandel’. Helaas was de opkomst zó slecht dat de vergadering werd verdaagd. Een week later vergaderde men weer, nu in Naaldwijk. Gelukkig was er nu meer belangstelling.

Men besluit een commissie in te stellen die moet bestuderen wat er gedaan moet worden om de moeilijkheden uit de weg te ruimen. In die commissie hebben alle burgemeesters van Westlandse gemeenten zitting, alsmede een tuinder uit elke plaats. De commissie stelt voor, een eigen merk op te richten van Westlandse aardappelen. De aardappelen voor de export onder dit merk zullen worden gekeurd naar kwaliteit en gewicht door de nieuw op te richten Vereeniging Westland. In elke gemeente zal een veiling worden opgezet om de zo gekeurde aardappelen af te zetten. Dit is het begin van het veilingwezen in de Nederlandse tuinbouw.

De veilingen zijn eerst zeer kleinschalig van aard. Ze worden gehouden op de enig beschikbare plaats: in de gelagkamer van de plaatselijke herberg. De eerste ‘aanvoer’ kan gemakkelijk op een tafel of op het biljart worden uitgestald. Maar er zijn veel tegenstanders van het nieuwe systeem. Handelaren doen wat zij kunnen om de veilingen tegen te werken, en tuinders worden soms gedwongen om via de handelaar te blijven leveren. In dit klimaat komen strijd en verdachtmakingen veelvuldig voor, en dit leidt bij de Vereeniging weer tot bestuurswisselingen. Maar in de loop der jaren bewijst het nieuwe systeem zijn waarde. Er worden speciale veilinggebouwen neergezet, die onveranderlijk binnen tien jaar te klein blijken te zijn. Steeds meer tuinbouwproducten worden ter veiling aangeboden, en tenslotte wordt een veilplicht ingevoerd.

Deze kleine Hollandse sage leert ons dat samenwerking in het polderland niet vanzelf gaat. De saamhorigheid en lotsverbondenheid die in onze huidige beleving zo met de Nederlandse tuinbouwsector verbonden zijn, moesten worden opgebouwd. Honderdtwintig jaar geleden was de situatie in de tuinbouw eigenlijk omgekeerd: ieder voor zich; totdat de nood hoog steeg en veel tuinders inzagen dat ze zich moesten losmaken van hun commissionair. Het scharnierpunt is niet zozeer het veilingwezen, waarbij de tuinder produceert voor een anonieme afnemer, maar de vrijwillige keuring van de oogst waardoor een kwaliteitskeurmerk in het leven wordt geroepen. Door zijn oogst te laten keuren verklaart de tuinder in feite: samen staan we

53

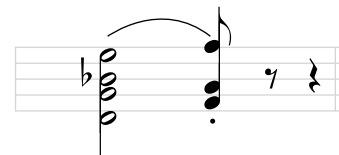
We laten om te beginnen EZ hierover aan het woord. Hugo Brouwer op de vraag of het beleid hierdoor niet ernstig gehinderd wordt: “Ja en neen. Je moet om te beginnen van dit gegeven uitgaan, je kunt er niet omheen. Maar waarom zou je goede apparatuur niet inkopen? Bij micro wkk bijvoorbeeld, het concept is niet volledig zelf bedacht en ook de toeleveranciers zitten voor een deel heel ver weg. De brandstofcel zal bijvoorbeeld niet uit Nederland komen. Maar we kunnen hier nog altijd goed assembleren of componenten leveren en ook daar kunnen we van profiteren.”

“We kunnen ons spiegelen aan de Finse industrie. We denken dat de Denen zo succesvol zijn geweest met hun windturbines. Maar als we per component gaan kijken naar wat echt innovatief is, dan scoren de Finnen heel hoog in die Deense turbines. Het is dus altijd mogelijk, een combinatie van technologieën bij elkaar te voegen tot een nieuw succesvol geheel.”

“In Nederland is de potentie van ECN zeer groot. Maar vaak zijn ze los van de werkelijkheid bezig en dat is een gevaar. In Finland vindt veel onderzoek binnen de bedrijven plaats en men heeft een flinke vinger in de pap bij de aansturing van hun “ECN”. Ze zijn daar altijd gericht op de wereldmarkt. Dat mes snijdt aan twee kanten. Een succesvolle technologie is goed voor de BV Finland en bovendien ook voor de Finse energieconsument. Die gerichtheid op de wereldmarkt hebben wij lang niet gehad. We dachten altijd: de apparaten moeten op de schaal van Nederland passen en in Nederland geproduceerd zijn.”

En Peter Aubert, ook van EZ: “Toch willen we niet af van onze ambities. Bijvoorbeeld windenergie. Hoe zouden we dat beleidsmatig aanpakken? Je kunt simpel zeggen: volgens de richtlijn moeten wij x% windenergie realiseren en dat gaan we neerzetten. We schrijven een offerte uit en we hebben aan onze verplichtingen voldaan. Of we kunnen proberen het intelligent aan te pakken, zodanig dat we ook nog meerwaarde overhouden voor de BV Nederland of de energievoorziening. Zijn er verbeteringen mogelijk? Dat is een lastiger weg en hij brengt risico's met zich mee. Hetzelfde geldt voor innovaties in de gasmarkt. Wij vragen dan aan investeerders of zij iets willen komen experimenteren. Wij willen iets met hen en we hopen dat de investeerders ook iets willen met ons. Als dat lukt is het niet zo erg meer dat we geen eigen gasturbine-industrie meer hebben.”

Welbeschouwd is de strategie van EZ tweeledig. Aan de kant van het energie-innovatiebeleid probeert EZ in de energietransitie niches in de markt te vinden waarin de Nederlandse industrie kan participeren door

The first measure of the melody is written on a five-line staff. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody consists of a half note G4 (first line), followed by a half note A4 (second line), and then a half note B4 (third line). A slur connects these three notes. The measure ends with a double bar line.

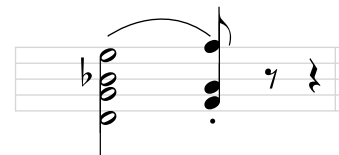
Jeroen de Swart van Eneco: “Je hebt grote bedrijven nodig om de hoge investeringen voor doorbraken te kunnen opbrengen, en dat hoeft niet per se maakindustrie te zijn. Nederland is wat dat betreft nog niet zo slecht af met bedrijven als Shell en Gasunie, de Nederlandse energiebedrijven en de Duitse energiebedrijven die steeds meer belangstelling aan de dag leggen voor de Nederlandse markt.”

55

plaatsen waar de luchtkwaliteit zo slecht is dat men verbrandingsmotoren wil die emissievrij zijn, en dat geldt niet voor Texel. In de VS komt een deel van de drive richting waterstof van steden die hun luchtkwaliteit willen verbeteren en die strenge eisen gaan stellen aan voertuigemissies. Begin op een plaats waar waterstof is, namelijk Rijnmond, daar is ook de luchtkwaliteit slecht. Organiseer een stuk of tien bedrijven die meedoen aan waterstofvoertuigen, regel pompen en stippel een traject uit voor de ontwikkeling van reformers.”

“Maar Shell praat niet op een voldoende niveau met wat er op het gebied van energietransitie in Nederland gebeurt. De Nederlandse overheid zou naar Shell toe moeten gaan en vragen: hoe kunnen wij projecten faciliteren die ook voor jullie interessant zijn? Dan is ook wel nodig dat alle partijen binnen de overheid betrokken zijn; momenteel legt men bij VROM bij luchtkwaliteit weinig tot geen relatie met energie. Als de Nederlandse overheid niet in staat is te opereren binnen de wereld van internationale bedrijven dan kan men leuke initiatieven nemen, maar dan zal de wereld daar weinig door veranderen. De OTC regeling is niet voldoende om grote bedrijven mee te krijgen. Maar als men grote industriële partners weet te verwerven en de daarmee verbonden financiële middelen, dan leiden de daarmee ondernomen activiteiten tot spin off naar kleinere bedrijven en daarmee toch tot het gewenste resultaat.”

“Nationale Nederlandse spelers, zoals de energiebedrijven, zijn niet groot genoeg voor de rol van trekker. Het zijn in feite distributiebedrijven en die zullen het gebruik van waterstof niet voor Nederland kunnen regelen. Toch kunnen Nederlandse bedrijven veel, maar dat is alleen van belang binnen de grote context. Twintig kleine bedrijven bij elkaar zijn onvoldoende om grote veranderingen als een energietransitie te bewerkstelligen. De context waarin ze kunnen groeien wordt geleverd door projecten van grote internationale bedrijven.”

57

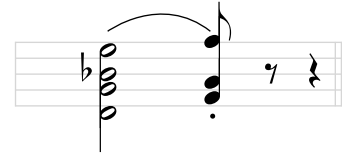
“De transitie naar een energievoorziening op basis van waterstof kan zich het beste voltrekken door eerst reformers waarmee waterstof wordt gemaakt uit aardgas her en der neer te zetten, bijvoorbeeld in woonwijken. Het is vreemd: Nederland heeft de meest fantastische aardgasinfra ter wereld en loopt achter met aardgas bij tankstations. Waarom biedt Shell geen aardgas aan? Geen belang daarbij. Shell heeft net

9,7 miljard geïnvesteerd in een GTL plant in Dubai en zet dus voorlopig in op het schoner maken van diesel. De transitie moet dan maar buiten Shell om plaats vinden. Wij dragen daaraan ons steentje bij door te garanderen - onder voorbehoud van gelijkblijvende grondstofprijzen - dat onze brandstofcellen elk jaar worden gehalveerd in prijs. Dat is ons de afgelopen 5 jaar steeds gelukt en dat gaan wij volgend jaar opnieuw halen. Het niveau ligt nu nog boven de 1000 Euro per kW. Zodra de prijs ligt op die van een geavanceerde dieselgenerator (250 Euro per kW) wordt een 50 MW elektriciteitscentrale met onze brandstofcellen in de Botlek gebouwd.”

“Dat onze vaste klanten investeren in onze producten komt niet door onze huidige prijzen, maar door de prijsontwikkeling, en door het feit dat wij onze beloften tot nu toe steeds hebben waar gemaakt. Wij kunnen dat ook doen doordat onze toeleveranciers ons een soortgelijke prijsontwikkeling garanderen.”

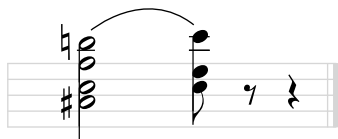
Als dat waar is, hangt de transitie naar waterstof niet primair op de prijs van brandstofcellen maar op de beschikbaarheid van waterstof. We kunnen al binnen enkele jaren in die situatie komen. Of ook niet, wanneer de prijsdaling van brandstofcellen achter blijft bij de door Nedstack verwachte ontwikkeling. En de prijs van brandstofcellen is maar één van de vele relevante strategische gegevens. Daartoe horen verder doorbraken in reforming technologie, inschattingen van de politieke stabiliteit in het Midden- en Verre Oosten, de prijsontwikkeling van olie en gas, etc.

Timing is een belangrijk en ondergewaardeerd goed in de energietransitie. Het doel van het transitiebeleid is, energietransitie te bewerkstelligen gebruik makend van de innovatiemechanismen van de markteconomie. De geschiedenis van de innovatie leert hoe onvoorspelbaar het technologisch innovatieproces is, bijvoorbeeld doordat de doorbraaktechnologie van buiten de sector komt, of doordat de sleutel niet ligt in technologie maar in een over het hoofd gezien aspect van marketing.

Michael Colijn: “Het project van Team Nieuw Gas gaat nu een fase in van verdere concretisering. Er moet snel een keuze worden gemaakt van de projecten die echt ondersteund gaan worden voor toepassing op korte termijn. Bij implementatie moeten keuzes worden gemaakt, bij onderzoeksprojecten moeten nog alle opties open gehouden kunnen worden. Daarom niet te snel naar demonstratieprojecten springen; als de technologie nog niet rijp is wordt dat duur. Waterstof komt er zeker, maar de brandstofcel is nog verre van commercieel en daarom nu ook nog geen demoprojecten, maar onderzoeksprojecten en opties open houden. Anderzijds wel snel beslissen en keuzes maken voor technologieën die wel rijp zijn voor toepassing!”

Het Team Nieuw Gas is nu in een nieuwe beslissende fase gekomen. Keuzes maken in een veld waarin veel, deels tegenstrijdige informatie circuleert. Ulco Vermeulen: “Kennis, markt en organisatie moeten in het innovatieproces bij elkaar komen, dat weten we wel, dat ligt nog niet zo ver bij het ‘polderen’ vandaan - maar er moeten ook keuzes worden gemaakt en het ‘polderen’ leidt daar meestal niet toe. Het doel is: verduurzaming en innovatiekracht, allebei, maar het vinden van een investeerder is de sleutel en daarom moet je in de UKR regeling niet te streng het criterium duurzaamheid hanteren.”

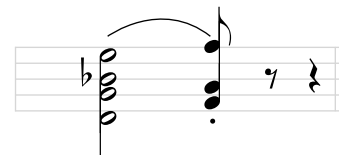
Toch is ook de UKR niet de ultieme sleutel tot succesvolle doorontwikkeling van goede projecten. Bij publicatie werd opgemerkt dat deze weer “een gewone subsidieregeling” was. Erik Middelmann geeft een voorbeeld. “De bijdrage van de overheid aan demoprojecten is relatief gering. De meerkosten worden voor ons onvoldoende gedekt. De UKR geeft 40% van de extra kosten als subsidie, maar soms zijn onze producten 3 tot 5 x zo duur als het alternatief. Daar komen we niet mee uit. Als een project bijv. 5 ton kost en het alternatief 1 ton, dan zijn we mét subsidie nog altijd veel duurder. Daar komt bij dat nutsbedrijven zoals openbaar vervoer dit soort projecten niet meer ondersteunen omdat ze in concurrentie naar concessies moeten dingen. Ze werken graag mee, maar dan zonder er een cent in te steken. Gaat het dus werken? Voor sommige technologieën is de regeling prima, bijvoorbeeld voor roetafvang in diesel, maar voor lange-

termijn technologieën nog niet. Alles wordt in de regeling over één kam geschoren. Veel partijen praten over de brandstofcel maar wij zijn de enigen in Nederland die ze maken. Er is heel veel geld in papier gaan zitten. Ook nu bij de UKR gaat het leeuwendeel weer naar consultants. Niet consulteren maar construeren, vinden wij.”

Vatten we het beeld tot nu toe samen dan zien we dat Nederland onder druk van de klimaatproblematiek besloten heeft op energietransitie in te zetten. Daarbij kan niet meer worden gemikt op versterking van een nationale maakindustrie, omdat die min of meer verdwenen is. Daarom is de route gekozen van het stimuleren van samenwerkingsverbanden; deze kunnen leiden tot succesvolle coalities in assemblage en/of ontwikkeling van componenten. Hierbij zijn (op wereldschaal beschouwd) tamelijk kleine spelers betrokken, die door enthousiasme en ook wel enigszins door de nood gedwongen aan elkaar worden geklonken. Dit alles in de hoop dat door een samenwerking van vele kleine initiatieven iets groots tot stand gebracht kan worden (een transitie) - een hoop en geen zekerheid.

Dit traject heeft het Team Nieuw Gas succesvol doorlopen. De Unieke Kansen Regeling UKR, die moet leiden tot succesvolle doorontwikkeling van de initiatieven van de samenwerkingsverbanden, blijkt ondanks enkele kritische geluiden succesvol te zijn. De eerste tender heeft twintig aanvragen opgeleverd, waarvan er twaalf zijn gehonoreerd. Nu moeten keuzes worden gemaakt. Bij onderzoek kan men vele bloemen laten bloeien, bij marktontwikkeling zullen de minst succesvolle projecten moeten afvallen.

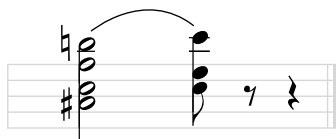
Bij het maken van keuzes moeten alle relevante strategische gegevens ter tafel komen. Daaronder vallen in een markteconomie zeker ook alle prijsverwachtingen van sleuteltechnologieën. Internationale strategische studies circuleren vaak rond die prijsverwachtingen. Wie in dit veld over strategische informatie beschikt, kan er voordeel bij hebben deze achter te houden. Wie kan, houdt kaarten tegen de borst. Vaak hebben spelers op

strategische positie geen informatie uit de eerste hand. Als we bij ons voorbeeld blijven van de brandstofcelprijs zegt Erik Middelman van Nedstack, ernaar gevraagd waarom zijn prijsinformatie niet algemeen bekend is: “Ik zou het niet precies weten. Misschien komt het ook doordat onderzoeksinstituten niet goed zicht hebben op marktprijzen. Als ze bij ons komen voor een bestelling, gaat het steeds maar om enkele stuks en dan liggen de prijzen veel hoger.” En anderen zeggen: “Ja natuurlijk zegt Nedstack dat. Het is immers in hun belang.”

Hoe dan ook, keuzes moeten worden gemaakt. Daarna zal de rol van het Team Nieuw Gas anders worden. Want eenmaal gekozen projecten moeten door alle obstakels heen worden gesleept. Catrinus Jepma, vanaf het begin verbonden aan het Team, geeft voorbeelden van zulk werk. “Misschien zou het Team Nieuw Gas eens met ministeries moeten gaan praten, niet alleen met EZ maar ook met VROM en Financiën. Er zijn immers veel kritische variabelen die in handen liggen van de ministeries. Het zou mooi zijn als er een regelmatig overleg zou kunnen komen tussen het Team Nieuw Gas en een ‘tegenteam’ op hoog ambtelijk niveau, waarvan het doel is dat het werk van het TNG wordt vertaald in beleid. Zo’n ‘tegenteam’ zou als loket naar de anders verkokerde ministeries kunnen functioneren. Als je dooranalyseert op weerstanden die je ambtelijk ontmoet, blijkt vaak dat er maar één ambtenaar is die dwars ligt. Zoiets gaat een eigen leven leiden en kan voor mensen die wat nieuws willen ondernemen erg in de weg zitten. Een ‘tegenteam’ zou bijvoorbeeld dit soort zaken moeten opsporen en er iets aan doen.”

“Uiteindelijk is het de bedoeling dat er ook innovatie van het beleid voortkomt uit ons werk. Als wij het eens zijn over een goed project, dan moeten we ervoor zorgen dat de signalen binnen de overheid ervoor op groen worden gezet. Misschien zouden er voordelen moeten worden geboden in termen van regelgeving in plaats van geld? Misschien in fiscaliteit, in samenwerking met Financiën? Misschien in vergunningen, in samenwerking met VROM en provincies? Bij de essentiële slaagfactoren zit venture capital, zeker; en dat

Bij EZ zullen zulke initiatieven welwillend worden beoordeeld. Hugo Brouwer, gevraagd of het Team Nieuw Gas indien nodig ook ‘beleidsruimte’ zou krijgen, zegt daarover: “In onze visie mogen koplopers koplopers zijn. Je moet ze dus ook kunnen begunstigen, faciliteiten verstrekken, experimenteerruimte bieden. Ook als dat zou betekenen dat bijvoorbeeld Team Nieuw Gas als intermediair met de provincies zou moeten gaan praten, omdat vergunningvoorwaarden vaak in provinciale handen zijn. Je moet boven het maaiveld durven uit komen! En als de druk richting transitie groot genoeg wordt uit de stakeholders, zul je zien dat de ruimte voor creatieve oplossingen ook steeds groter wordt.”

62

63

Praktische hulp, daar gaat het werk van TNG voor een deel op neerkomen. Kees van der Klein van ECN ziet bijvoorbeeld als mogelijkheid: “experimenteergebieden aanwijzen, een veilige omgeving waarin je met nieuwe technologieën kunt ‘spelen’. Texel zou daarvoor in aanmerking kunnen komen, of Rijnmond, of Almere, of het Noorden waar Energy Valley op een hele goede wijze actief is. De NAM zou erbij betrokken kunnen zijn, voor CO₂ opslag. Dit zijn unieke processen waarbij van alle stakeholders wordt verlangd dat ze in verschillende rollen optreden, ook andere dan normaal. Dat geldt voor EZ en ook voor instellingen, lagere overheden en industrieën.”

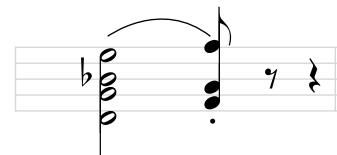
“Creëer experimenteerruimte: in de tijd – een innovatie heeft een bepaalde tijd nog niet volkomen onderhevig te zijn aan de tucht van de markt; fysiek – geef gemeenten die met duurzaamheidstrajecten willen experimenteren een (tijdelijke) vrijstelling van Rijksregels” (reisbenodigdheid 33 van de Reis naar het zuiden).

Johan Wempe heeft nog een andere invulling van de nieuwe taken. “De overheid is aan het zoeken naar invulling van de eigen rol in het transitie management. Enerzijds vraagt het bedrijfsleven om een betrouwbare overheid, anderzijds ook om een flexibele overheid. Misschien moet meer worden gedacht in termen van participatie van de overheid bij concrete projecten. Dus minder in termen van subsidie en meer in de richting van een investering, waarbij de overheid aandelen verkrijgt in het project en de marktwaarde die daaruit voortvloeit, te gelde kan maken.”

64

“Overheden hebben natuurlijk nog steeds aandelen van traditionele nutsvoorzieningen, KPN, Pink Roccade, ook veel participatie nog van regionale overheden in voormalige nutsbedrijven. Er is een failliet van de overheid bij de traditionele nutsvoorzieningen, zie NS. Het publiek is niet meer bereid de financiële consequenties te dragen van een te grote overheidsrol. Dat betekent wel dat het publiek zelf keuzes moet gaan maken.”

“De Code Tabaksblat geeft misschien goede aanknopingspunten voor verantwoord omgaan met eventuele te verwerven aandelen door de overheid. Het geldt dat EZ in de transitieprojecten stopt zou ook als een aandeel in een samenwerkingsproject gezien kunnen worden. De overheid stopt geld in een project (de voormalige subsidie) en verwerft daarmee aandelen, en moet daarmee vervolgens conform de code Tabaksblat verantwoord handelen. Als aandeelhouder zal de overheid dan keuzes moeten maken én conform

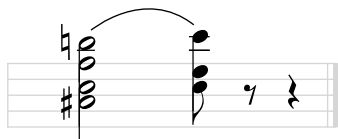

Tabaksblat duidelijk moeten maken waarop deze keuzes gebaseerd zijn. Biedt interessante perspectieven!”

“Cofinanciering door de overheid aan door de markt getrokken innovatietrajecten is gewenst, mits in redelijkheid kan worden verwacht dat deze op den duur ook zonder overheidsbijdrage levensvatbaar zijn”(Reisbenodigdheid 24 van de Reis naar het zuiden).

Energietransitie. Een onaf verhaal, een poging om tegen de bestaande verhoudingen in noodzakelijke veranderingen tot stand te brengen. Succes niet verzekerd. Een poging met mogelijk grote consequenties. Het klimaateffect mag dan niet 100% zeker bewezen zijn - maar als de meerderheid van de academische gemeenschap gelijk heeft is een energietransitie méér dan nodig, zeker voor onze laag gelegen streken.

Tot slot vragen we ons dan ook af wat mensen motiveert om zich hiervoor in te zetten. Is het de angst voor de dreigende zeespiegelstijging? Is het het idealisme dat in de jaren '70 zo'n belangrijke rol speelde in de energiediscussie? Kees van der Klein daarover: “Misschien speelt idealisme wel een rol. Maar sterker speelt volgens mij het inhoudelijke enthousiasme en de verwachting dat er belangrijke dingen gaan gebeuren. Daar wil men bij zijn. Opvallend is dat kleine, individuele bureaus een grote rol spelen in dit soort trajecten. Daar zitten de “believers”. We werken toe naar de kans dat industriële partijen zich aansluiten en er een stukje systeeminnovatie ontstaat. Dat kán op een geleidelijke manier en met iets van subsidie van de overheid. Als voorbeeld: gasbedrijven die zich met transportbrandstoffen gaan bezig houden in de vorm van de aardgasauto. Enthousiaste believers en onderzoekinstellingen kunnen de industrie meenemen.”

Maar sterker is volgens Van der Klein de nieuwsgierigheid: “Pure nieuwsgierigheid: wat gaat er gebeuren, maar ook commerciële nieuwsgierigheid: wat betekent dit voor mijn business! Dat geldt niet alleen voor de

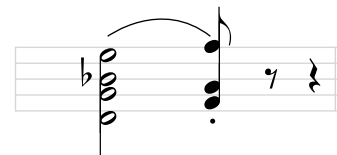
deelnemers aan de projecten, maar ook voor de doelgroepen. Je ziet in het algemeen dat het koopgedrag geweldig veranderd is. Het ging vroeger om comfort en prijs, en de verhouding tussen die twee. Nu gaat het om beleving. En daar moeten we met transitietrajecten ook op in spelen. Kijk naar auto's. Het gaat niet meer om snelheid, ook niet om milieu. Maar je kunt een extra beleving introduceren. Het is vooral leuk, een auto op waterstof met een generator aan boord waar je van alles mee kunt doen. Daar speelt de automobiellindustrie op in. Bij transitie moet je gebruik maken van deze korte termijn 'drivers' om de lange termijn doelstellingen te realiseren."

"Zorg dat de duurzame energiehuishouding iets leuker wordt: geef prijzen, beloon initiatieven met positieve publiciteit, organiseer feesten" (Reisbenodigdheid 4 van de Reis naar het zuiden).

Transitie. Het blijft een precair proces, dat drijft op de inzet van weinigen. Té weinigen misschien. We laten het laatste woord aan Eric van Zee, in een stelling die tegelijk een vitale constatering is én een oproep aan iedereen betrokken bij de energietransitie: "Vaak zie je dat één bedrijf of zelfs één persoon doorslaggevend is bij een nieuwe ontwikkeling. Zo'n product champion moet zich daar dan wel helemaal voor geven. En kijk, niemand bij de energietransitie is er full-time mee bezig, iedereen doet het er een beetje bij. Geen product champion, geen concreetheid."

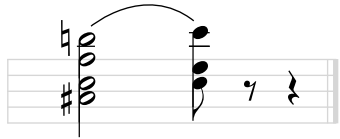
We bevinden ons in de fase waarin de kampioenen van de energietransitie zich gaan bewijzen door dóór te bijten. De Symfonie in Nieuw Gas blijkt onvoltooid te zijn. Hij is niet af maar stormt, terwijl wij luisteren of handelen, al naar gelang onze rol, af op een climax.

Colofon

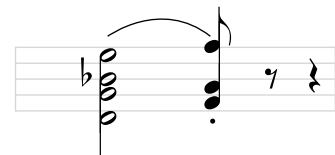
Uitgave van het Platform nieuw gas

September 2005

Auteur: Diederik van der Hoeven
Daedalus Tekst & Raad, Maastricht

Publicatienummer: 8ET--05.03

Niets uit deze uitgave mag zonder schriftelijke toestemming van het Platform Nieuw Gas vermenigvuldigd worden. Meer informatie over de Energietransitie en het Platform Nieuw Gas vindt u op www.energietransitie.nl

